

**MAANOMISTAJIEN NÄKEMYKSET JOKAMIEHENOIKEUDEN
TOIMIVUUDESTA JA MUUTOSTARPEESTA**

Mari-Kaisa Miettinen

Jyväskylän yliopisto
Liikunnan sosiaalitieteiden laitos
Liikuntasosiologian pro gradu -tutkielma
Kevät 1997

TIIVISTELMÄ

Maanomistajien näkemykset jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää suomalaisten maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja sen muutostarpeesta. Tutkimusjoukkona olivat Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton (MTK) ympäristöasiamiehet, jotka edustavat maamme eri osien maanomistajia. Tutkimusaineisto kerättiin MTK:n koulutustilaisuuksissa keväällä 1996.

Tutkimustulosten pohjalta voidaan todeta, että maanomistajat kokevat jokamiehenoikeuksien toimivan suhteellisen hyvin, vaikka ongelmiakin on esiintynyt. Useimmiten ongelmat liittyvät luonnon vahingoittamiseen ja roskaamiseen. Suurin osa maanomistajista on sitä mieltä, että jokamiehenoikeus voidaan säilyttää nykylaajuudessaan. Joitakin oikeuksia haluttaisiin kuitenkin rajoittaa tai muuttaa tapahtuvaksi ainoastaan alueen omistajan luvalla. Maanomistajat haluaisivat periä maksuja joistakin luonnossa tapahtuvista toiminnoista. Lisäksi kieltotaulujen laittamisoikeus haluttaisiin säilyttää, jotta esimerkiksi elinkeinon harjoittaminen ei häiriintyisi. Maanomistajat kokevat jokamiehenoikeuden lainsäädännöllisen perustan kehittämisen tarpeelliseksi, jotta oikeuden tulkinnanvaraisuutta voitaisiin vähentää. Maamme ensimmäiset EU-jäsenyysvuodet eivät juurikaan ole muuttaneet maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta. Ainoa huomattava muutos on se, että ulkomaalaisten turistien uhkaa maamme luonnolle pidetään nyt pienempänä, kuin ennen maamme EU-jäsenyyttä.

AVAINSANAT: Jokamiehenoikeus, luonnon yleiskäyttöoikeus.

ESIPUHE

Tämä tutkimus sai alkunsa III Ulkoilukonferenssin tuottamista ideoista syksyllä 1995. Tutkimuksen empiirinen vaihe suoritettiin keväällä 1996. Tutkimusaineisto koottiin Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton avustuksella. Tutkimusaineiston analysointi tapahtui talven 1996-1997 aikana. Tutkimusaineiston järjestämisessä ja koodaamisessa olivat apuna liikuntatieteiden maisteri Bashudave Kumar Kundu ja liikuntatieteiden ylioppilas Janne Hentunen.

Kiitän professori Pauli Vuolletta ja liikuntatieteiden lisensiaatti Anu Oittista hyvästä työn ohjauksesta. Kiitän myös vanhempiani ja ystäviäni henkisestä tuesta tämän prosessin aikana.

Jyväskylässä 27.3.1997

Mari-Kaisa Miettinen

SISÄLLYS

ESIPUHE

TIIVISTELMÄ

JOHDANTO	7
1 TUTKIMUKSEN TAUSTA	7
2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS	8
I TUTKIMUKSEN TOUREETTINEN TAUSTA	9
1 JOKAMIEHENOIKEUS	9
1.1 Jokamiehenoikeyden määritelmä	9
1.2 Luonnon yleiskäytön tunnuspiirteet	12
2 JOKAMIEHENOIKEUDEN MERKITYS	13
2.1 Jokamiehenoikeyus elannon turvaajana	13
2.2 Jokamiehenoikeyus luonnon virkistyskäytön edellytyksenä	14
3 JOKAMIEHENOIKEUS SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ	15
3.1 Liikkuminen toisen maalla ja luonnontuotteiden poiminta	16
3.2 Vesillä liikkuminen	17
3.3 Metsästyus ja kalastus	18
3.4 Jokamiehenoikeyuden lainsäädännöllinen kehittäminen ...	19
4 JOKAMIEHENOIKEUDEN TUNNETTAVUUS, TOIMIVUUS JA ONGELMAT ...	21
4.1 Jokamiehenoikeyuden tunnettavuus	21
4.2 Jokamiehenoikeyuden toimivuus ja ongelmat	21
5 MAANOMISTAJAN OIKEYUSSUOJA	24
5.1 Tosiasialliset keinot	24
5.2 Lakiin perustuvat keinot	25
5.3 Vahingonkorvaus	26

6	LUONNON YLEISKÄYTTÖ JA MAANOMISTAJAN ASEMA MUUALLA EUROOPASSA	27
6.1	Pohjoismaat	27
6.2	Muut Euroopan maat	29
7	JOKAMIEHENOIKEUDEN TULEVAISUUS	31
7.1	Jokamiehenoikeuden uhkatekijöitä	31
7.1.1	Euroopan yhdentyminen	31
7.1.2	Luontomatkailu - mahdollisuus vai uhka?	32
7.1.3	Muut uhkatekijät	33
7.2	Tulevaisuuden vaihtoehtoja	35
7.2.1	Jokamiehenoikeuden säilyttäminen	35
7.2.2	Jokamiehenoikeuden poistaminen	36
7.2.3	Jokamiehenoikeuden rajoittaminen	37
II TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT		40
III TUTKIMUSMENETELMÄT		42
1	TUTKIMUSJOUKON VALINTA, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI ...	42
1.1	Muuttujat	43
1.2	Tutkimuksen luotettavuus	43
1.3	Aineiston edustavuus	43
IV TULOKSET		46
1	TUTKIMUSJOUKON KUVAUS	46
2	MAANOMISTAJIEN TIETOISUUS NYKYISISTÄ JOKAMIEHENOIKEUKSISTA	49
3	JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUS	51
3.1	Käyttäytymissääntöjen selkeys	51
3.2	Väärinkäytökset	52

4	JOKAMIEHENOIKEUDEN MUUTOSTARVE	54
4.1	Jokamiehenoikeuden muuttaminen	54
4.2	Yksittäisten jokamiehenoikeuksien muuttaminen	56
4.3	Luonnossa tapahtuvien toimintojen maksullisuus	58
4.4	Kieltotaulut	60
4.5	Lainsäädäntö	61
5	LUONNONSUOJELU	62
6	LUONTOLIIKUNTA	63
6.1	Taloudellinen hyödyntäminen	63
6.2	Ulkoilu ympäristön tarjoaminen	64
7	LUONTOMATKAILU	65
7.1	Luonto- ja retkeilyreitit	65
7.2	Massaturismi	66
8	EUROOPAN UNIONIN VAIKUTUS JOKAMIEHENOIKEUDEN KÄYTTÖÖN	67
8.1	Euroopan Unioniin liittymisen seuraukset	67
8.2	EU-jäsenyyden vaikutus jokamiehenoikeuden toimivuuteen	69
9	MAANOMISTAJIEN NÄKEMYKSET JOKAMIEHENOIKEUDESTA	71
V	POHDINTA	74
1	TUTKIMUSONGELMIEN JA -MENETELMIEN ARVIOINTIA	74
2	MITEN JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUTTA VOITAISIIIN KEHITTÄÄ?	75
3	TUTKIMUKSEN MERKITYS	77
	LÄHTEET	79
	LIITTEET	85

JOHDANTO

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA

Jokamiehenoikeus on perinteisenä tapaoikeutena kuulunut suomalaiseseen elämänmenoon jo vuosisatojen ajan. Historian kuluessa se on ollut tärkeä tekijä elannon hankkimisessa luonnosta. Yhteiskunnan teollistumisen ja kaupungistumisen myötä on jokamiehenoikeuden merkitys muuttunut elannon turvaajasta tärkeäksi vapaaajan virkistyksen edellytykseksi. Viime vuosikymmeninä ovat luonnossa liikkumisen määrä ja laatu muuttuneet merkittävästi. Ennen yksittäiset luonnossa liikkujat eivät kuormittaneet luontoa, mutta nykyisin luonnon kulutuskestävyys on koetuksella paitsi runsaan käyttäjämäärän, niin myös erilaisten, jokamiehenoikeuksiin kuulumattomien käyttömuotojen vuoksi. Etenkin moottoriajoneuvojen lisääntynyt käyttö niin maalla, vedessä, kuin ilmassakin lisäävät luonnon kuormittumista. Oman lisänsä aiheuttaa myös luontomatkailun suosion nousu, mikä lisääntynee Euroopan maiden rajojen vapautumisen myötä. Luonnon kuormittuminen aiheuttaa huolta etenkin maanomistajille. Suurin osa luontoliikunnasta tapahtuu yksityisten omistamissa talousmetsissä, joten luonnon virkistyskäyttö voi häiritä maanomistajan ammatin harjoittamista. (Borg 1987, 187; Vuolle & Oittinen 1994, 7-51.)

Aikaisemmissa tutkimuksissa jokamiehenoikeutta on tutkittu lähinnä historiallisesta ja ympäristöoikeudellisesta näkökulmasta. Maanomistuksellista näkökulmaa on käytetty suhteellisen vähän. Tällä hetkellä onkin tärkeätä selvittää maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden nojalla tapahtuvasta liikkumisesta luonnossa sekä siitä, kestäkö maamme luonto nykyisen laajuista kulutusta tulevaisuudessa.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden tämänhetkisestä toimivuudesta ja muutostarpeesta. Tarkoituksena on myös tutkia, ovatko maanomistajien näkemykset jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta muuttuneet maamme liityttyä EU:n jäseneksi. Lisäksi tarkoituksena on tutkia, miten maanomistajien mielestä jokamiehenoikeutta voitaisiin muuttaa paremmin nykypäivään soveltuvaksi.

Tämän tutkimuksen tutkimusjoukkona ovat Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton ympäristöasiamiehet, jotka edustavat maamme eri osien maanomistajia. Tutkimuksen tuloksia tullaan vertaamaan ennen maamme EU-jäsenyyttä tehtyyn tutkimukseen "Jokamiehenoikeus - perinteistä nykypäivää" (Vuolle ym. 1994), jossa selvitettiin mm. maanomistajien näkemyksiä jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta.

I TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN TAUSTA

1 JOKAMIEHENOIKEUS

1.1 Jokamiehen oikeuden määritelmiä

Ympäristöministeriön toimesta jokamiehen oikeus on määritelty seuraavasti: "Jokamiehen oikeudella tarkoitetaan jokaisen kansalaisen oikeuksia liikkua ja käyttää luontoa siitä riippumatta, kuka omistaa alueen tai on sen haltija. Luonnon käyttämiseen jokamiehen oikeuksien sallimissa rajoissa ei tarvita maanomistajan lupaa eikä oikeuksien käyttämisestä tarvitse maksaa. Oikeutta ei kuitenkaan saa käyttää harmia tuottavalla tavalla" (Ympäristöministeriö 1994, 3).

Hollo (1991) lähestyy jokamiehen oikeutta ympäristöoikeudellisesta näkökulmasta ja katsoo jokamiehen oikeuden tarkoittavan toisen alueen käyttöä ilman erityistä oikeudellista perustetta. Oikeudellista merkitystä jokamiehen oikeuden käyttö saa vasta silloin, kun käyttäjä ylittää valtuutensa aiheuttaen vahinkoa tai silloin, kun maanomistaja yrittää estää luvallista jokamiehen oikeuden käyttöä. Käyttäjän kannalta jokamiehen oikeudella käsitetään oikeutta tietyissä vakiintuneissa rajoissa liikkua ja oleskella vastoin omistajan tahtoakin tämän alueilla ja jossain määrin hyödyntää alueen luonnonvaroja. Kuitenkin käyttäjän on vältettävä aiheuttamasta tarpeetonta haittaa. Hollon mielestä jokamiehen oikeus ilmentää kansalaisen oikeutta liikkua vapaasti luonnossa, missä alueita ei ole varattu erityiskäyttöön. Jokamiehen oikeus on käyttömuoto, joka väistyy, kun alue otetaan

muuhun tarkoitukseen. Jokamiehenoikeus ei ole maankäytön muunlaisen kehittämisen este, elleivät esim. luontoarvot estä kehittämiseen tarvittavien lupien antamista. (Hollo 1991, 399 - 400.)

Virkistysaluekomitea (1973) määrittelee luonnon yleiskäyttöoikeuden kaikkien kansalaisten tietynmääräiseksi luonnon hyväksikäyttömahdollisuudeksi ja liittää jokamiehenoikeuden nimenomaan ulkoilun yhteydessä tapahtuviin toimintoihin luonnossa. Jokamiehenoikeuden käyttö kohdistuu maa- ja vesialueisiin riippumatta niiden omistus- ja hallintasuhteista. (Virkistysaluekomitean mietintö 1973, 10-11.)

Ulkoilulakikomitean (1967) mukaan jokamiehenoikeus ei ole varsinainen oikeus siviilioikeudellisessa mielessä. Ns. tavanomaiseen oikeuteen perustuvalla oikeudella ei ole täydellistä oikeussuojaa. Jos esim. maanomistaja haluaa ottaa alueensa viljelykseen, ei sitä jokamiehenoikeuteen vedoten voida kieltää. Samoin sellaisella henkilöllä, joka on saanut taloudellista hyötyä jokamiehenoikeuteen perustuvasta toisen maan hyväksikäytöstä, ei ole oikeutta saada korvausta, jos tällainen jokamiehenoikeus lakkaa. (Ulkoilulakikomitean mietintö 1967:11 B, 5.)

Määritelmien perusteella voidaan todeta jokamiehenoikeuden olevan osin kirjoittamattomaan maantapaan ja osin lainsäädäntöön perustuva luonnossa liikkumista koskevien oikeuksien ja velvollisuuksien kokonaisuus (taulukko 1). Jokaisella maamme rajojen sisäpuolella liikkuvalla on oikeus liikkua luonnossa ja hyödyntää luonnon antimia. Jokamiehenoikeuksien käytöstä ei kuitenkaan saa aiheutua luonnolle haittaa. Jokamiehenoikeus-termi rinnastetaan usein luonnon vapaaseen yleiskäyttöoikeuteen.

Jotkut pitävät jokamiehen oikeutta pelkästään ulkoiluun liittyvänä käsitteenä ja yhdistävät yleiskäyttöoikeuden vesistöjen käyttöön. (Vuolle ym. 1994, 12; Hollo 1991, 414.)

TAULUKKO 1. Tärkeimmät jokamiehen oikeudet ja luonnossa liikkumisen rajoitukset.

JOKAMIEHEN OIKEUDET

- OIKEUS KULKEA LUONNOSSA JALAN, HIIHTÄEN, PYÖRÄLLÄ JA RATSAIN
- OIKEUS LEIRIYTYÄ TILAPÄISESTI
- OIKEUS POIMIA LUONNONMARJOJA, SIENIÄ JA KUKKIA
- OIKEUS KULKEA JA UIDA VESISTÖSSÄ

LUONNOSSA LIIKKUMISEN JA OLESKELUN RAJOITUKSET

- PIHAMAALLA JA VILJELYKSILLÄ KULKEMINEN KIELLETTY
- MOOTTORIAJONEUVOLLA AJAMINEN KIELLETTY ILMAN ALUEEN OMISTAJAN LUPAA
- AVOTULEN TEKO KIELLETTY ILMAN MAANOMISTAJAN LUPAA
- KALASTUS JA METSÄSTYS KIELLETTY ILMAN ASIANOMAISIA LUPIA
- YMPÄRISTÖN ROSKAAMINEN KIELLETTY
- ELÄINTEN HÄIRINTÄ JA KASVIEN VAHINGOITTAMINEN KIELLETTY
(Ympäristöministeriö 1994, 21)

1.2 Luonnon yleiskäytön tunnuspiirteet

Yleiskäytölle tunnusomaista on, ettei käyttäjien henkilöpiiriä voida tarkemmin yksilöidä. Yleiskäyttöoikeus kuuluu siis kaikille Suomessa liikkuville, niin Suomen kansalaisille, kuin ulkomaalaisillekin. Vaikka yleiskäyttö kohdistuu toisen omistamaan maa- tai vesialueeseen, on maanomistajalla velvollisuus hyväksyä yleiskäyttöä tiettyyn rajaan saakka ilman lupamenettelyä. Maanomistajan ei kuitenkaan tarvitse ylläpitää tai edistää alueensa yleiskäyttömahdollisuuksia. (Hollo 1991, 399.)

Yleiskäytölle tyypillistä on myös maksuttomuus. Tietyissä tilanteissa maksun periminen on mahdollista, kuten yleiskäyttäjän lainatessa maanomistajan maalleen rakentamia laitteita. Yleiskäytön piirteisiin sisältyvän harmittomuuden periaatteen mukaan toisen maata tulee käyttää hienovaraisesti ja kohtuuden rajoissa. Vähäisyyden ja tilapäisyyden periaatteet edellyttävät, ettei toisen omistamaa maastoa kuluteta tai roskata eikä käyttö saa muuttua säännönmukaiseksi. Yleiskäyttö on luonteeltaan väistytävä l. toissijainen oikeus, jonka mukaan yleiskäyttäjän oikeudet väistyvät, jos maanomistaja haluaa ottaa alueensa tehokkaampaan käyttöön. (Laaksonen 1980, 28-29; Virkistysaluekomitean mietintö 1973, 10.)

2 JOKAMIEHENOIKEUDEN MERKITYS

2.1 Jokamiehen oikeus elannon turvaajana

Pohjoismaissa on perinteisesti ollut voimassa luonnon vapaa yleiskäyttöoikeus. Maatamme asutettaessa 1. vuosituhannen alussa oikeus luonnon yleiskäyttöön oli hyvin laaja, mutta maahan ei ollut pysyvää omistusoikeutta. Vanhat sananlaskut sekä keskiajan (1200-luvulta 1500-luvulle) oikeustapaukset osoittavat, että luonto oli vapaa kaikille käytettäväksi asunnon ja elannon hankkimiseen. Luonnossa sai vapaasti metsästää, kalastaa ja laiduntaa. Esimerkiksi elinkeinona tärkeää kaskeamista varten sai kuka tahansa vallata tietyn alueen määräajaksi, jolloin muut eivät enää saaneet käyttää kyseistä aluetta. Kun kaski viljelyn jälkeen jätettiin metsittymään, oli alue taas kaikkien vapaassa käytössä. Kun pellot keskiajalla vakinaistuivat, jäivät ne pois jokamiehen oikeuden piiristä. (Rontu 1978, 234-236.)

Metsä oli yhteistä aluetta 1700-luvun loppupuoliskolle saakka, jolloin isojaon kautta nykyinen tilajärjestelmä selvine rajoineen kehittyi. Isojaolla ei kuitenkaan ollut vaikutusta luonnontuotteiden, kuten marjojen poimintaoikeuteen metsistä. (Rontu 1973, 24.) Luonnon taloudellisen arvon kasvu on aina lisännyt alueen omistajan oikeuksia. Esimerkiksi tervanpolto ja ravustus muuttuivat maanomistajan yksityisoikeudeksi niiden taloudellisen arvon nousun myötä. (Rontu 1978, 234-236.)

Vanhan suomalaisen oikeusjärjestelmän mukaan oikeus luonnon hyväksikäyttöön perustui kolmeen periaatteeseen: työhön, läheisyyteen ja hallintaan. Metsästäjän tekemä työ, kuten ansapolun rakentaminen, tuotti omistusoikeuden saaliiseen. Pellonraivaaja sai pitää työnsä tulokset yksin, kunhan hän muisti pysyä kohtuudessa alueen koon suhteen. Toinen periaate liittyi vakinaisen asutuksen ja viljelysten läheisyyteen. Pihamaa ja yleensä myös viljelykset olivat näkyvissä ja kalavesi rannan edustalla. Kolmannen, hallinnan periaatteen mukaisesti alueen käyttöoikeus lakkasi, kun käyttäjä ei sitä enää tarvinnut. Esimerkiksi autioniityn sai kuka tahansa vapaasti ottaa hallintaansa. (Rontu 1978, 236; Rontu 1984, 128-130.)

2.2 Jokamiehen oikeus luonnon virkistyskäytön edellytyksenä

Jokamiehen oikeuden merkitys on muuttunut suomalaisen yhteiskunnan muutoksen myötä. Teollistumisen ja kaupungistumisen lisääntyessä on jokamiehen oikeuden merkitys vaihtunut elannon turvaajasta tärkeäksi vapaa-ajan virkistyskäytön edellytykseksi. (Vuolle ym. 1994, 49.) Jokamiehen oikeudet mahdollistavat mm. marjastuksen, sienestyksen, uimisen, hiihtämisen ja pyöräilyn luonnonympäristössä. Luonnon virkistyskäyttö on lisääntynyt etenkin viime vuosikymmeninä, mikä johtuu sekä työn luonteen muutoksesta että työajan lyhenemisestä. Lomien pidentyminen ja alhaisemmat eläkkeellesiirtymisiät selittävät osaltaan lisääntynyttä vapaa-aikaa. Automatisoituneen työn vastapainona ihmiset tarvitsevat luonnon rauhaa uudistaakseen fyysisiä ja psyykkisiä voimavarojaan. Luonnon tehostunutta virkistyskäyttöä on edesauttanut myös liikkumisen helpottuminen sekä yksityisautojen että julkisten

kulkuneuvojen määrän kasvun myötä. Kaukaisimmatkin erämaat ovat nykyisin nopeasti tavoitettavissa. Lisäksi retkeilyvarusteiden ym. teknisten välineiden kehitys on helpottanut luonnossa liikkumista. Luonnonympäristön arvostaminen on kohonnut ns. vihreiden arvojen ja ekoajattelun myötä. Kiinnostusta luontoa kohtaan ovat lisänneet myös tehostunut tiedotustoiminta eri luonnonalueista sekä opastetut luontomatkat, kuten kalastus- ja vaellusretket. (Hallikainen 1990, 3; Katila 1987, 9.)

3 JOKAMIEHENOIKEUS SUOMEN LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Maamme lainsäädännössä on useita toisen maan yleiskäyttöä koskevia säännöksiä. Oikeusjärjestyksessämme on verraten vähän ns. positiivisia säännöksiä jokamiehenoikeudesta. Positiivisia säännöksiä sisältyy vesi-, kalastus- ja metsästyslakiin. Yleensä jokamiehenoikeudet ovat olleet kääntäen luettavissa niistä säännöksistä, jotka kieltävät sivullisia tietyllä tavalla hyväksikäyttämästä toisen alueita. Se, mitä ei ole todettu kielletyksi, on katsottu sallituksi toiminnoksi. Tämänkaltaisia säännöksiä on mm. rikos- ja poliisilaissa. (Virkistysaluekomitean mietintö 1973, 11.)

Jokamiehenoikeuksista on säännöksiä mm. rikoslaissa, vesilaissa, kalastuslaissa, metsästyslaissa, maasto- ja veneliikennelaissa, laissa palo- ja pelastustoimesta, poliisilaissa ja jätelaissa. (Palokangas, Tarukannel & Nuuja 1993, 289-298.) Jokamiehenoikeus yritettiin sisällyttää myös osaksi ulkoilulakia v. 1973, mutta eduskunta katsoi yksityiskohtaisten säännösten olevan tarpeettomia.

Ulkoilulakiin liitettiin kuitenkin ponsi, jonka mukaan hallituksen edellytetään takaavan jokamiehenoikeudella tapahtuvan luonnon virkistyskäytön. (Virkistysaluekomitean mietintö 1973, 20-21.) Myös perusoikeuskomitea otti mietinnössään esille jokamiehenoikeuden v. 1992, mutta perustuslakiin jokamiehenoikeutta ei sisällytetty. Perusoikeustyöryhmä pudotti jokamiehenoikeutta koskevan säännöksen pois perustellen tätä jokamiehenoikeuden erityisluonteella maantapaan perustuvana oikeudellisena instituutiona, jonka tarkka lainsäädännöllinen määrittely olisi ongelmallista. (Tarasti 1996, 11.)

3.1 Liikkuminen toisen maalla ja luonnontuotteiden poiminta

Varsinaisia säännöksiä liikkumisoikeudesta toisen omistamalla maalla ei maassamme ole ollut ennen vuoden 1734 lain rakennuskaarta (25:9), jossa kiellettiin polkujen ja teiden tekeminen toisen maalle. Sen sijaan tilapäisesti sai jokainen kulkea peltojen ja niittyjen yli. Vasta vuoden 1889 rikoslain (RL 33:11) säännöksissä kiellettiin kulkeminen toisen niityillä sekä pihamailla ja vuoden 1898 säännöksissä kiellettiin tiettyjen luonnontuotteiden luvaton ottaminen. (Laaksonen 1980, 19-20.) Se, mistä rangaistusta ei ollut säädetty, on myöhemmin oikeuskäytännössä katsottu jokamiehenoikeudella sallituksi toiminnoksi (Hollo 1991, 414.)

Rikoslain (RL 28:11) mukaan pihapiiri on suojattu jokamiehen liikkumiselta, mutta pelloilla, niityillä ja istutuksilla saa liikkua, ellei aiheuta vahinkoa (Rikoslaki 1991, 28). Rikoslaisissa on (RL 28:14) säädetty rangaistavaksi istutettujen kasvi-

en ja tiettyjen luonnontuotteiden ottaminen, kuten lehtien tai kuoren ottaminen kasvavasta puusta. Muiden luonnontuotteiden, kuten marjojen ja sienien poimiminen on sallittua. (Rikoslaki 1991, 29.)

Uuden maastoliikennelain (1991) mukaan moottorikäyttöisillä ajoneuvoilla liikkumisen maastossa ei katsota kuuluvan jokamiehenoikeuksiin, koska maastossa ajaminen aiheuttaa erilaisia ympäristöhaittoja, kuten taimikkovaurioita, maaston kulumista, meluhaittoja ja häiriöitä ulkoilijoille. Maastoliikennelain mukaan moottorikäyttöisillä ajoneuvoilla (poikkeuksena mm. sairaankuljetus ja huolto-ajo) ei saa kulkea maastossa eikä yksityisteillä ilman maanomistajan lupaa. Moottorikelkalla ajaminen on luvallista vain moottorikelkkareiteillä. (Palokangas ym. 1993, 295-296.)

3.2 Vesillä liikkuminen

Vesilaissa jaetaan yleiskäyttö suureen yleiskäyttöön (kulku ja uitto) sekä pieneen yleiskäyttöön (muut käyttömuodot). Suuri yleiskäyttö koskee sekä merialueita että sisävesistöjä. Vesiväylien yhteydessä voi olla erityisalueita, kuten satamia, ankkuroimispaikkoja tai venevalkamia. Niiden käytettävyys jokamiehenoikeuden perusteella riippuu järjestyssäännöistä. Haitatonta läpikulkua pidetään vesilain (VL 1:24) perusteella sallittuna yleiskäyttönä. Käytön periaatteena on kuitenkin oltava siirtyminen paikasta toiseen. (Hollo 1991, 415-416.)

Vesilaissa (VL 1:27) pienellä yleiskäytöllä tarkoitetaan toisen vesialueella tapahtuvaa veden tai jään ottamista omaan käyttöön, uimista ja eläinten juottamista. Pieni yleiskäyttö kohdistuu mereen, vesistöihin ja ns. pieniin vesiin (ojat, lähteet). Pientä yleiskäyttöä koskee harmittomuuden periaate: käyttäjä ei saa aiheuttaa alueen omistajalle tai muille henkilöille haittaa tai häiriötä. (Hollo 1991, 417.)

3.3 Metsästys ja kalastus

Oikeudet riistaan ja metsästämiseen kuuluvat voimassa olevan **metsästyslain** (1962) perusteella pääasiassa maanomistajalle. Lain mukaan metsästykseseen tarvitaan yleensä maanomistajan lupa ja metsästyksessä on noudatettava kullekin riistaeläimelle säädettyjä pyyntiaikoja. Lisäksi metsästämisestä on suoritettava valtiolle riistanhoitomaksu. Kuitenkin jokaisella suomalaisella on oikeus metsästää merellä kylänrajain ulkopuolella sekä niillä merenrantavesillä, saarilla ja luodoilla, jotka kuuluvat valtiolle. Metsästäjän velvollisuutena on huomioida, ettei metsästys tapahdu 150 metriä lähempänä piha-aluetta ja ettei vaaratilanteita aiheudu. (Hynynen 1990, 45-47; Palokangas ym. 1993, 129; Ympäristöministeriö 1994, 19.)

Kalastuslaki (1983, 1994) sallii kaikille kansalaisille maksuttoman oikeuden mato-onkimiseen omassa kotikunnassa. Lisäksi alle 18-vuotiailla on oikeus onkia ja pilkkiä maksutta, mutta yli 18-vuotiaat joutuvat maksamaan kalastuksenhoitomaksun. Kalastusoikeus määritellään vesialueen omistajan oikeudeksi. Jakamattomilla vesialueilla kalastuskunta määrää oikeuksista. Laki velvoittaa kalastajan huomioimaan, ettei vesialueen omistajalle aiheudu

haittaa. Yleisellä vesialueella meressä on kaikilla kansalaisilla oikeus virkistyskalastukseen. (Hynynen 1990, 45-47; Palokangas ym. 1993, 134.) Vuoden 1997 alusta kalastuslakia muutettiin ja läänikohtaiset viehekalastusluvut tulivat käyttöön. Lakimuutoksen jälkeen yksityisen vesillä saa virvelöidä sekä uistella yhden läänin alueella ilman vesialueen omistajan erillistä lupaa. Samalla pilkkimisestä tuli jokamiehenoikeus mato-onginnan tapaan. (Helsingin Sanomat 9.11.1996.)

3.4 Jokamiehenoikeuden lainsäädännöllinen kehittäminen

Jokamiehenoikeuden lainsäädännöllisen pohjan vankentamisesta on käyty keskustelua sekä Suomessa että Ruotsissa. Ruotsissa Bertil Bengtsson on maan luonnonsuojeluviraston toimeksiannosta uudelleenarvioinut jokamiehenoikeuden tulkintaa. Bengtssonin mielestä lakiin tulisi tehdä lisäys, ettei oikeutta saisi hyödyntää liiketaloudellisesti. Koska oikeus on alunperin kuulunut yksityishenkilöille, olisi tähdellistä puuttua toimintaan, jossa jokamiehenoikeutta hyväksikäytetään rahan ansaitsemiseen. Bengtssonin mukaan tulisi kieltää mm. sellaiset ulkomailta Ruotsiin suuntautuvat matkat, joiden markkinoinnissa vedotaan oikeuteen liikkua vapaasti luonnossa. Tilannetta on kärjistänyt Ruotsin harhaanjohtava matkailumarkkinointi, joka on antanut liian yksipuolisen kuvan jokamiehenoikeudesta. (Keskisuomalainen 1994).

Jokamiehen oikeutta koskevaan lainsäädäntöön tehdään jatkuvasti uudistuksia. Maanomistajan kannalta tärkeä muutos on v. 1997 aikana voimaantuleva luonnonsuojelulain muutos. Eräs hallituksen esittämistä muutoksista on, että nykyinen maanomistajan oikeus pystyttää kieltotauluja kumottaisiin, koska niiden takia on ilmennyt tarpeettoman paljon ristiriitoja maanomistajien ja yleiskäyttäjien välillä (Hallituksen esitys luonnonsuojelulainsäädännön uudistuksesta 1996, 38, 70). Ympäristövaliokunnan mietinnössä esitetään vastalause kyseisestä lainmuutoksesta, koska tällöin korotettaisiin jokamiehen oikeus maanomistajan etujen yläpuolelle. Kuitenkin jokamiehen oikeuden tulisi vanhan maantavan perusteella olla kiistatta väistytävä oikeus. (Ympäristövaliokunnan mietinnön vastalause 1996, 29.) Laaksosen (1996) mielestä kieltotaulujen pystyttämiskiello heikentäisi maanomistajan oikeusturvaa, joten kieltotaulujen pystytysoikeuden kieltävä pykälä tulisi poistaa lakiesityksestä. (Laaksonen 1996, 11-12.)

Ajankohtaiseksi on muodostunut myös kysymys ulkoilu ympäristön laadun lainsäädännöllisestä kehittämisestä. Jokamiehen oikeudet tarjoavat määrällisesti riittävät alueet ulkoilumahdollisuuksiin, mutta ne eivät takaa ulkoilu ympäristön laatua. Jokamiehen oikeudella tapahtuva ulkoilu suuntautuu pääosin monikäyttömetseen, joissa maanomistajalla ei ole velvollisuutta hoitaa metsäänsä virkistyskäyttöä varten. Ulkoilijoiden arvostamat metsien monimuotoisuus, omaleimaisuus ja luonnonmukaisuus ovat pitkälti maanomistajan toimista riippuvaisia. Nykyiset metsänhoito-ohjeet tähtäävät monimuotoiseen metsään, mutta ohjeiden noudattaminen on maanomistajan tahdon varassa. Lainsäädännön kehittämistä tarvitaan, jotta sekä maanomistajien että ulkoilijoiden etuudet voitaisiin mahdollisimman hyvin turvata. (Sievänen 1996, 13-14.)

4 JOKAMIEHENOIKEUDEN TUNNETTAVUUS, TOIMIVUUS JA ONGELMAT

4.1 Jokamiehen oikeuden tunnettavuus

Jokamiehen oikeuteen sisältyvät toiminnot tunnetaan yleisimpien oikeuksien kohdalla hyvin, mutta joidenkin oikeuksien sisältö on suomalaisille epäselvä. Oikeuksien epäselvyys johtuu niiden tulkinnanvaraisuudesta ja yleisen tiedottamisen vähyydestä. Jokamiehen oikeuksiin liittyvien säännösten löytäminen eri laeista ja asetuksista sekä niiden hallitseminen voi olla vaikeaa. (Laaksonen 1980, 156). Jokamiehen oikeuden sisältö on osittain epäselvä niin retkeilijöille, koululaisille, maanomistajille kuin ulkoilun asiantuntijoillekin. Koululaiset tuntevat parhaiten liikkumisoikeuden jalan ja hiihtäen, leiriytymisoikeuden, marjastus- ja sienestys-oikeuden sekä vesien yleiskäyttö-oikeuden. Virheellisesti he laskevat oikeuksiin kuuluvaksi metsästyksen, avotulenteon ja puiden kaatamisen. (Vuolle ym. 1994, 24.) Ulkoilun asiantuntijoista suurin osa tietää liikkumisoikeuden jalan ja hiihtäen, marjastus- ja sienestys-oikeuden sekä tulentekooikeuden maanomistajan luvalla. Sen sijaan muiden oikeuksien tuntemisessa ilmenee suuria eroavaisuuksia. (Jantunen 1996, 51.)

4.2 Jokamiehen oikeuden toimivuus ja ongelmat

Vuolle ja Oittinen (1994, 27-28) toteavat, että suurin osa maamme aikuisväestöstä kokee jokamiehen oikeuden toimivan hyvin. Sekä retkeilijöiden, "tavallisten kansalaisten" että maanomistajien käsitykset ovat yhdensuuntaisia. Kuitenkin etenkin taajamien läheisyydessä on esiintynyt ongelmia, joihin on

syynä mm. jokamiehen oikeuden lisääntynyt käyttö tiheämmin asutulla seudulla sekä ihmisten yleinen vieraantuminen luonnosta. Ongelmia syntyy mm. ympäristön roskaamisesta ja vahingoittamisesta, kotirauhan häirinnästä sekä moottoriajoneuvojen lisääntyneestä käytöstä luonnossa. Ongelmia ilmenee myös luvattomasta liikkumisesta yksityisteillä sekä vääristä pysäköinneistä. Ongelmatilanteita syntyy helposti maanomistajan ja luonnossa liikkujan tulkintojen erilaisuuden vuoksi, koska jokamiehen oikeus ei sisällä tarkkoja rajoja. Suurin osa väärinkäytöksistä johtuneekin tiedonpuutteesta. (Palokangas ym. 1993, 291; Vuolle ym. 1994, 27-33.)

Valtion virkistysalueilla on ongelmia aiheutunut mm. roskaantumisesta ja pitkäaikaisesta, häiriötä aiheuttaneesta leiriytymisestä, mikä ei ole jokamiehen oikeuksien hengen mukaista (Latu ja polku 1996, 3). Yleisesti aikuisväestön piirissä huolestuneisuutta herättääkin se, että jokamiehen oikeuteen liitetyt velvollisuudet laiminlyödään helposti. Erityisesti maanviljelijät kokevat tilanteen voimakkaasti, koska väärinkäytökset kohdistuvat usein heidän omistamilleen alueille. (Vuolle ym. 1994, 27.)

Maanomistajien ja yleiskäyttäjien välillä kiistoja on ilmennyt paljon. Riidanaiheita on ollut mm. kalastuksen, marjastuksen, sienestyksen, ratsastuksen ja moottoriajoneuvojen käytön piirissä. (Palokangas ym. 1993, 291.) Marjastajat ja sienestäjät keräävät luonnontuotteita liian lähellä pihapiiriä. Ratsastajat aiheuttavat taimikko- ja tievaurioita. Moottorikelkat ja vesikootterit häiritsevät aiheuttamallaan metelillä. (Palojärvi 1996, 16.) Moottorikelkkojen ajourista johtuvat valitukset ovat viime aikoina lisääntyneet. Meluhaitat kelkkaurien varsilla ovat

huomattavat. Yleensä paikalliset asukkaat ja moottorikelkkakerhojen jäsenet osaavat kunnioittaa pihapiirien rauhaa, mutta kauempaa uria pitkin tulevat kelkkailijat aiheuttavat ongelmia. Ympäristöviranomaiset eivät suoraan pääse vaikuttamaan urien sijaintiin, mikä on huomattava puutos. (Keskisuomalainen 1.2.1997). Moottorikelkkareittien suunnittelusta on aiheutunut kiistoja yksittäisten suunnittelijoiden ja ympäristöviranomaisten välillä (Keskisuomalainen 20.2.1997). Myös vesiskootterien meluhaittoja on myös pyritty vähentämään. Ympäristöministeriössä on suunniteltu vesiskootteriaajelun ohjaamista kokonaan tietuille reiteille. Rajoittamissuunnitelmaa ei ole vielä onnistuttu toteuttamaan lakiteknisistä syistä. (Helsingin Sanomat 7.2.1997.)

Nykyisten jokamiehen oikeuksien jonkintasoista toimivuutta kuvaa kuitenkin se, että luonnon yleiskäyttöä koskevat kiistat päättyvät varsin harvoin tuomioistuinten ratkaistaviksi. Tuomioistuimissa rikostapauksina on käsitelty lähinnä luvatonta yksityisten käyttöö sekä puiden kaatamista toisen maalta polttopuuksi tai joulukuuseksi. Yleensä rikostapauksissa syytettynä on ollut lähiympäristössä asuva naapuri. Rangaistavien tapausten lukumäärä on ollut pieni. Esimerkiksi 1970-luvun aikana 34:ssä jokamiehen oikeutta koskevassa oikeustapauksessa oli syytettyjä yhteensä 72, joista tuomittiin sakkorangaistukseen 42 henkilöä. (Laaksonen 1980, 139-143; Ojanen 1969, 448.)

5 MAANOMISTAJAN OIKEUSSUOJA

Maanomistajalla on tiettyjä keinoja estää omien maidensa yleiskäyttöä, jos luonnossa liikkujien käyttäytyminen ylittää kohtuullisuuden sietorajan. Maanomistaja voi turvata tosiasiallisiin keinoihin tai lakiin perustuviin keinoihin. Lisäksi maanomistajalla on oikeus vahingonkorvauksiin. (Laaksonen 1980, 61-88.)

5.1 Tosiasialliset keinot

Tosiasiallisia keinoja, joilla ei ole lain antamaa oikeudellista suojaa, ovat mm. kieltotaulut ja esteet sekä alueen aitaus viranomaisen luvalla. Eduskunnan ulkoilulakiesityksen kannan mukaan maanomistaja saa estää ulkoilijoiden liikkumisen alueellaan, jos heidän kulkemisestaan on vahinkoa, haittaa tai häiriötä. Kieltotauluja voi siis vapaasti pystyttää, mutta niillä ei ole rikosoikeudellista suojaa. Käytännössä kieltojen vaikutus jää luonnossa kulkijan hyvän tahdon varaan (Kukkonen 1990, 42). Maanomistaja ei saa kohtuuttomasti rajoittaa liikkumista, etenkin jos hänen alueensa ovat luonnontilaisia ja syrjäisiä. Esimerkiksi metsästäjien ja marjastajien kulkemista ei alueen omistaja saa kohtuuttoman paljon estää. (Laaksonen 1980, 63.)

Kieltotaulujen ja muiden esteiden lisäksi maanomistaja voi pelotella sivullisia esim. vihaisilla koirilla, mikä voi olla varsin tehokas keino ainakin pihapiirissä. Vaaralliset eläimet on kuitenkin pidettävä asiallisesti kytkettyinä tai aidatulla alueella, jotta tarpeettomia vaaratilanteita ei tulisi. (Laaksonen 1980, 64.)

5.2 Lakiin perustuvat keinot

Jos maanomistaja kokee oikeuksiaan suuresti loukatun, voi hän käyttää lakiin perustuvia suojakeinoja. Niitä ovat kieltotuomion saaminen tuomioistuimelta, lääninhallituksen antama alueellinen liikkumiskiello sekä ulosotto- ja poliisiviranomaisilta saatava virka-apu. Lisäksi eräät rikoslain säännökset ja vahingonkorvauksen vaatimisen mahdollisuudet ovat maanomistajan oikeutta turvaamassa. (Jännti 1981, 64-69; Laaksonen 1980, 61-66.)

Maanomistajalla on mahdollisuus käyttää omistajankanteita, kuten kieltokanteita, joiden perusteella tietty sivullinen ei saa käyttää hänen alueitaan. Kieltotuomion edellytyksenä on, että loukkaus ilmeisesti tulisi uusiutumaan. Kieltotuomio on käyttökelpoinen suojakeino sellaisia naapureita tai muita tunnistettavia henkilöitä vastaan, jotka rikkovat harmittoman yleiskäyttöoikeuden rajoja selvästi. Koska tuomio on henkilökohtainen, ei sitä voi käyttää esimerkiksi metsästäjien, hiihtäjien tai muiden luonnossa liikkujien kulun estämiseen. (Laaksonen 1980, 66-71.)

Maanomistaja voi hankkia alueellisen liikkumiskiellon lääninhallitukselta, jos hän kokee yleiskäyttäjistä olevan suurta haittaa tai jos alue on jollain tavalla vaarallinen liikkujille. Korkeimman oikeuden päätösten valossa liikkumiskiellon saaminen on kuitenkin ollut varsin rajoitettua, vaikka kyseessä olisi ollut sivullisten ilkivalta. Yleensä kiellot ovat koskeneet julkisten tai yksityisten laitosten, kuten lentokenttien ja voimaloiden alueita. (Laaksonen 1980, 71-76; Ojanen 1969, 453.)

Maanomistajalla on mahdollisuus saada myös poliisin apua alueellaan liikkuvia sivullisia vastaan. Poliisilain nojalla voi poliisi poistaa esimerkiksi yksityiselle alueelle, kuten puutarhaan tai uimarannalle tunkeutuneen henkilön, jos hän ei alueen omistajan kehotuksesta huolimatta poistu alueelta. Ulosotonhaltijalta maanomistaja voi saada virka-apua mm. silloin, kun tieoikeutta omaamaton sivullinen käyttää säännöllisesti yksityistietä. (Laaksonen 1980, 83.)

5.3 Vahingonkorvaus

Jos maanomistajan omaisuutta, maaperää tai sen tuotteita on turmeltu tai vahingoitettu, on hänellä oikeus saada korvausta vahingoista. Esimerkiksi peltojen turmeleminen moottorikäyttöisellä ajoneuvolla voi tuottaa maanomistajalle kohtuuttomia vahinkoja. Maaperä kärsii ajoneuvon pyörien painanteista ja vilja lakoontuu ajoneuvon painosta. Vahingon määrä arvioidaan sen mukaan, mitä kustannuksia pellon kunnostamisesta aiheutuu ja mitä taloudellisia menetyksiä viljan lakoontumisesta seurautuu. (Laaksonen 1980, 85.)

Pääosin vahingonkorvausvaatimukset ovat kohdistuneet puuntaimien vahingoittumiseen tai viljan tallaantumiseen. Maaperälle tai viljalle aiheutuneet vauriot ovat suhteellisen helppoja korvata, koska syntynyt vahinko on objektiivisesti arvioitavissa. Sen sijaan ns. immateriaalinen vahinko, kuten maiseman pilaantuminen ja alueen viihtyvyyden väheneminen puiden kaadon yhteydessä ovat vaikeammin arvioitavissa. (Laaksonen 1980, 86-88.)

6 LUONNON YLEISKÄYTTÖ JA MAANOMISTAJAN ASEMA MUUALLA EUROOPASSA

Maanomistajan asema vaihtelee hyvin paljon eri Euroopan maissa. Eniten maanomistajilla on valtaa alueensa suhteen niissä Keski-Euroopan maissa, joissa heillä on oikeus kieltotauluin estää ulkopuolisten liikkuminen alueillaan. Vähäisin vaikutusvalta on ruotsalaisilla ja suomalaisilla maanomistajilla, sillä perinteinen jokamiehenoikeus takaa vahvat oikeudet luonnon yleiskäyttäjille. (Vuolle ym. 1994, 42.)

6.1 Pohjoismaat

Ruotsin jokamiehenoikeus (allemansrätt) perustuu tapoihin ja määräyksiin, jotka ovat vanhoissa maakuntalaeissa (Rosen 1983, 214). Jokamiehenoikeus ei ole varsinainen laki, mutta sitä rajoittavat esim. luonnonsuojelulaki, maastoajelulaki ja rikoslaki (Westerlund 1991, 40). Ruotsissa luonnon yleiskäyttömahdollisuudet ovat ehkä laajimmat verrattuna muihin Pohjoismaihin. Pääsääntöisesti oikeudet ovat samat kuin Suomessakin, mutta lisäksi rantojensuojelulainsäädännön avulla on turvattu rantojen yleiskäyttö. (Paulsson 1978, 4-8; Westerlund 1991, 144-145.)

Ruotsissa maanomistaja on tiukempien säännösten alainen kuin muissa Pohjoismaissa. Jos maanomistajan alue on ulkoilun kannalta merkittävä, on omistajan luonnonsuojelulain mukaisesti järjestettävä ulkoilijoille läpikulkumahdollisuus esimerkiksi tekemällä aitoihin veräjiä. Maanomistaja voidaan velvoittaa poistamaan rakentamansa aitaus, jos sen ilmeisenä tarkoituksena on estää sivullisten pääsy alueelle. Tosiasiallisten keinojen

käyttämislle, kuten kieltotauluille, on omistajan hankittava paikallisen rakennuslautakunnan lupa. (Laaksonen 1980, 62; Rosen 1983, 214.)

Norjassa on jokamiehen oikeus (allemansrättighet) vanhastaan perustunut tavanomaiseen oikeuteen. Yleiskäyttökysymykset on pyritty ratkaisemaan kokonaisvaltaisesti takaamalla rantojensuojelusäännöksiin virkistysalueiden riittävyys yleiskäyttäjille, sääntelemällä vapaa-ajanviettoilaisissa yleiskäyttäjien oikeudet ja velvollisuudet sekä järjestämällä maanomistajien oikeussuoja- ja ohjailumahdollisuudet yleiskäyttäjien nähden. (Laaksonen 1980, 155.) Norjassa lähialueilla, kuten laidunmailla ja tonteilla liikkuminen on rajoitettua, mutta viljelemättömällä maalla on luvallista liikkua jalkaisin ja hiihtäen sekä teltoilla. (Ahlström 1983, 7.)

Suomeen ja Ruotsiin verrattuna ovat yleiskäyttäjien ohjailumahdollisuudet paremmat Norjassa. Maanomistajan aseman vahvistamiseksi on vapaa-ajanviettolakiin otettu säännös, jonka mukaan maanomistajalla on oikeus ohjata pois häikäilemättömästi käyttäytyvät henkilöt. Lisäksi laissa on tietyt vahingonkorvaus- ja rangaistussäännökset määräysten rikkomisesta. Maanomistajalla ei kuitenkaan ole laillista oikeutta estää lainmukaisesti tapahtuvaa ulkoilua kieltotauluilla tai muilla esteillä. (Laaksonen 1980, 9-11, 153.)

Maanomistajalla on vapaa-ajanviettolain nojalla oikeus periä alueensa käytöstä kohtuullinen maksu, mikäli hän on sen erityisesti kunnostanut ulkoilukäyttöön. Kunnallishallitus myöntää luvan maksun perimiseen, joten viranomaiset valvovat yleiskäyttöä. Jos maanomistaja kokee alueensa joutuneen kohtuuttomasti

massakäytön tai joukkoliikunnan kohteeksi, voi lääninhallitus sulkea alueen yleiskäytöltä enintään viideksi vuodeksi. Maanomistaja voi vaatia myös alueen lunastamista kunnalle. (Laaksonen 1980, 154-155.)

Tanskassa ja **Islannissa** maanomistajan asema on vahvempi kuin muissa Pohjoismaissa. Tanskassa maanomistajalla on luonnonsuojelulain perusteella pääsääntöisesti oikeus kieltää kulkeminen alueellaan. Yksityismetsissä kulkeminen on hyvin rajoitettua, mutta valtion, kuntien ja muiden julkisyhteisöjen metsissä liikkuminen on vapaampaa. Luonnontuotteiden poiminta on sallittua siinä määrin, kuin poimija paikan päällä jaksaa syödä. Myös Islannissa maanomistajalla on luonnonsuojelulain nojalla oikeus estää kulkeminen maillaan aitaamalla alueensa. Viljelemättömällä tai aitaamattomalla alueella saa kulkea vapaasti. Luonnontuotteiden poimintaa koskevat samat rajoitukset kuin Tanskassakin. (Ahlström 1983, 7; Laaksonen 1980, 11-14.)

6.2 Muut Euroopan maat

Keski- ja Etelä-Euroopan maiden luonnon yleiskäyttöoikeudet ovat hyvin rajoitetut verrattuna pohjoismaiseen käytäntöön. Maanomistus on pääsääntöisesti yksityisillä omistajilla ja heillä on laaja päätösvalta alueensa käytön suhteen. Syyt luonnon vähäisiin yleiskäyttöoikeuksiin ovat historiallisia. Maanomistusoloja vuosisatoja hallinnut feodaalijärjestelmä vähensi maata omistamattoman väestönosan mahdollisuuksia luonnon hyväksikäyttöön paljon enemmän kuin Pohjoismaissa. Lisäksi Keski- ja Etelä-Euroopan maissa maankäyttö on suuresta väestötiheydestä johtuen ollut eriytyneempää ja tehokkaampaa. (Vuolle 1996, 42.)

Keski- ja Etelä-Euroopassa luonnon yleiskäyttöoikeuksien laajuus on siis suuresti maanomistajista riippuvaista, koska heillä on valta päättää ulkopuolisten liikkumisesta maillaan. Maanomistajalla on oikeus kieltää ulkopuolisten liikkuminen maillaan aidoin ja kieltotauluin esim. Hollannissa, Italiassa, Espanjassa, Ranskassa, Saksassa ja Kreikassa. Muutamissa Keski-Euroopan maissa on jonkinasteisia luonnon yleiskäyttöoikeuksia. Kreikassa on yleiseen käyttöön tarkoitettuja alueita ja Espanjassa merenrannat on varattu ulkoilukäyttöön. (Vuolle ym. 1994, 40-43.) Iso-Britanniassa kulkuoikeudet selviävät erityiskartoista, joissa on erikseen merkitty kävelijöille, pyöräilijöille ja ratsastajille tarkoitettut polut. Iso-Britannian ja Irlannin tilanne poikkeaa muista maista niin, että paitsi julkisilta niin myös yksityisten omistamilta alueilta on tarjottava alueita yleiseen käyttöön. Viranomaiset säätelevät näiden yleisten alueiden (common land) perustamista (Collins 1984, 141-143; Curry 1994, 68.)

Myös luonnontuotteiden kerääminen on Keski- ja Etelä-Euroopassa paljon rajoitetumpaa kuin Pohjoismaissa. Monissa maissa, kuten Hollannissa, Kreikassa, Espanjassa ja Belgiassa keräily on kokonaan kiellettyä ilman maanomistajan lupaa. Saksassa keräilyoikeus on sidottu liikkumisoikeuteen. Ranskassa, Iso-Britanniassa ja Irlannissa keräily toisen maalta ei ole ollenkaan sallittua. (Vuolle ym. 1994, 40-43.)

7 JOKAMIEHENOIKEUDEN TULEVAISUUS

7.1 Jokamiehen oikeuden uhkatekijöitä

Jokamiehen oikeudet ovat viime vuosikymmeninä kaventuneet erilaisten toimenpiteiden vuoksi. Rantojen lomarakentaminen, vesistöjen perkaukset ja säännöstelyt, soiden metsäojoitus, metsämaan muokkaus, laajat avohakkuut sekä polkujen häviäminen hakkuujätteen alle ovat vuosien mittaan rajoittaneet jokamiehen oikeudella tapahtuvaa liikkumista. Lisäksi Euroopan yhdyntäminen aiheuttaa huolta eri maiden yleiskäyttöoikeuksien yhdenmukaistamisesta. Oman lisänsä keskusteluun tuovat luontomatkailun ja luonnon tehokäytön lisääntyminen. (Borg 1987, 190.)

7.1.1 Euroopan yhdyntäminen

Euroopan yhdyntäminen on aiheuttanut huolta jokamiehen oikeuden säilymisestä. Toisin kuin Suomessa, on muissa EU:n jäsenmaissa luonnon yleiskäyttöoikeus hyvin rajoitettu ja maanomistajien päätösvalta alueidensa suhteen laaja. Toisaalta luonnonsuojelun osalta Suomessa on perinteisesti suojeltu maanomistajaa, kun taas muualla on yhteiskunnan etu asetettu ensisijaiseksi esimerkiksi luonnonsuojelualueita perustettaessa. (Toivio-Kaasinen 1992, 36-37.) Suomen jäsenyys EU:ssa ei vaaranna jokamiehen oikeuden olemassaoloa, sillä EU-lainsäädäntö ei sisällä säännöksiä, joiden perusteella jokamiehen oikeus pitäisi poistaa. Sen sijaan EU-lainsäädäntö edellyttää, että kaikille EU-maiden kansalaisille tarjotaan samat oikeudet (Westerlund 1991, 147; Vuolle ym. 1994, 44.)

7.1.2 Luontomatkailu - mahdollisuus vai uhka?

Lisääntyvä kansainvälistyminen ja maiden rajojen aukeneminen kasvattanevat luontomatkailijoiden määrää Suomeen paitsi Keski-Euroopasta niin myös Pietarin alueelta. Matkailijamäärän lisääntyminen nähdään positiivisena asiana maamme luontomatkailun kehitykselle. Matkailijoiden tuomilla tuloilla voidaan myös oman maan kansalaisten tarvitsemia ulkoilupalveluja kehittää paremmiksi. (Hautojärvi, 1996, 9.) Esimerkiksi moottorikelkkasafarit ovat viime vuosina lisääntyneet huomattavasti, mikä tuo merkittäviä lisätuloja yrityksille. Moottorikelkkailevat turistit käyttävät rahaa yli kaksi kertaa niin paljon kuin muut talvimatkailijat. (Keskisuomalainen 24.2.1997)

Jokamiehenoikeuksilla tapahtuva luonnon yleiskäyttö saattaa koitua liian raskaaksi kuormitukseksi luontoalueille, jos turistimäärät lisääntyvät suuresti. Vuolle ja Oittinen (1994) toteavat, että suomalaiset pelkäävät ulkomaalaisten turistien käyttävän vain jokamiehenoikeuksien tarjoamat oikeudet ja laiminlyöväen velvollisuudet. Matkailijoiden aiheuttamaa uhkaa voitaneen osittain pienentää ohjaamalla luontoliikuntaa tietyille alueille, tarjoamalla laadukkaita palveluja sekä selkeyttämällä opastusta luonnossa liikkumisesta. (Vuolle ym. 1994, 35-36.)

Maassamme ei vielä ole ollut suurempaa keskustelua ulkomaalaisten turistien luonnolle aiheuttamista ongelmista, mutta Ruotsissa on käyty kiivasta keskustelua asiasta. Erityisesti ryhmämatkojen holtiton myynti Etelä-Ruotsin maalaismaisemiin on aiheuttanut ongelmia paikallisille maanomistajille. Kanoottiretkeilijät ja patikoitsijat ovat suunnistaneet yksityismaiden ja

tonttien halki ja turistiryhmät ovat vallanneet rannat. Tahallista ilkivaltaakin on ilmennyt esimerkiksi pallopelien pelaamisesta viljapellolla. Maanomistajan kieltoihin on suhtauduttu joko vähättelevästi tai vahingon aiheuttamisesta on yritetty selvittää lahjonnalla. (Keskisuomalainen 1994.) Suomessa ei vielä tilanne ole riistäytynyt näin pahaksi, mutta turistien kasvavaan määrään olisi syytä varautua ajoissa.

7.1.3 Muut uhkatekijät

Suuri osa ulkoilusta suuntautuu vesistöjen ääreen. Tuunanen (1990) näkee rantarakentamisen yhdeksi suurimmista uhkista jokamiehenoikeuksien säilyvyydelle. Maassamme rakennetaan vuosittain n. 10 000 vapaa-ajan asuntoa, joista merkittävä osa ranta-alueille. On mahdollista, että Euroopan yhdentymiskehitys vaikuttaa ulkomaalaisten oikeuksiin hankkia loma-asuntoja Suomesta, jolloin rantarakentaminen lisääntyy yhä enemmän. Tällöin jokamiehenoikeuksilla tapahtuva rannoilla liikkuminen tulee entisestään rajoittumaan. (Tuunanen 1990, 5). Eduskunnan ympäristövaliokunta (1992) on ottanut kantaa rantarakentamiskehitykseen. Sen mukaan on tärkeää huomioida mahdollinen ulkomaisen kysynnän kasvu luonnon kannalta arvokkaille ranta-alueille. (Vuolle ym. 1994, 45.) Valtioneuvoston (1990) kannan mukaan ranta-alueita on suojeltava luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi. Rantojensuojeluohjelmassa ei kuitenkaan ole paneuduttu ulkoilullisiin vaan luonnonsuojelullisiin näkökohtiin. (Haapanen 1996, 27.)

Luonnon tehokäyttö ja pilaantuminen vaikeuttavat luonnonympäristön virkistyskäyttöä sekä metsissä, soilla että vesistöissä. Jokamiehenoikeuksilla tapahtuva ulkoilu hankaloituu luonnon muuttumisen myötä. Varsinkin taajamien läheisyydessä ulkoilijat joutuvat jo melko paljon turvautumaan erityisiin virkistysalueisiin. (Borg 1987, 187). Alueiden kestävyys riippuu ulkoilijoiden määrästä, toimista ja heidän luontoasenteistaan. Ulkoilijoiden määrän kasvaessa jokamiehenoikeuksien säilyminen riippuu ratkaisevasti siitä, osataanko niitä käyttää oikein. Viime vuosina lisääntynyt liikunnan kaupallistuminen ja välineellistyminen sekä moottoriajoneuvojen käyttö luonnossa herättävät osaltaan huolta luonnon kestävydestä. Erityisesti luontoa paljon kuluttavat liikkumismuodot, kuten moottorikelkoilla ja mönkijöillä liikkuminen ovat huolestuttavasti lisääntyneet. Lisäksi aitoa luonnonympäristöä uhkaavat mm. viime vuosien muotilajit laskettelu ja golf, joiden takia luonnonympäristöä on muokattava. (Oittinen 1995, 20-21.) Liikunnanharrastajat tarvitsevat yhä suurempia alueita lajiensa harrastamiseen, mikä voi uhata aitoa luonnonympäristöä. Merkillepantava ilmiö on myös se, että perinteisiäkin luontoliikunnan muotoja harrastettaessa maastoon mennään yhä useammin konevoimalla. Kävelyä marjastuspaikoille helpotetaan maastopyörillä ja pilkkiretkiä tehdään moottorikelkoilla. (Tarasti 1996, 12.) Luonnon kuormittuminen on tosiasia, johon tulisi kiinnittää enemmän huomiota ennen kuin on liian myöhäistä.

7.2 Tulevaisuuden vaihtoehtoja

Jokamiehen oikeuden tulevaisuudesta on käyty yhteiskunnallista keskustelua sekä Suomessa että Ruotsissa. Jokamiehen oikeuden tulevaisuutena voidaan erottaa kolme vaihtoehtoa. Jokamiehen oikeus voidaan säilyttää ennallaan, sitä voidaan rajoittaa tai se voidaan poistaa kokonaan. (Vuolle ym. 1994, 46.)

7.2.1 Jokamiehen oikeuden säilyttäminen

Suurin osa suomalaisista ulkoilualan asiantuntijoista on sitä mieltä, että jokamiehen oikeus tulisi säilyttää nykytilaajudessaan (Jantunen 1996, 52). Vuolteen ja Oittisen (1994) tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että suomalainen aikuisväestö kokee jokamiehen oikeuden säilyttämisen arvoiseksi eikä näe oikeudelle välitöntä muutostarvetta, jos vain siihen liittyvää tiedottamista parannetaan. Jokamiehen oikeuden perustaa tulisi aikuisväestön mielestä vankentaa lainsäädännöllisin perustein ja luoda yhteispohjoismainen käytäntö, jolloin linja olisi nykyistä selkeämpi. (Vuolle ym. 1994, 28-30.) Ruotsalainen ympäristöjuristi Westerlund (1991) toteaa, että jos jokamiehen oikeutta ei lainsäädännöllä täsmennetä, koituu se nyky muodossaan väärinkäytösten kautta ympäristöuhkaksi ja riidan aiheeksi (Westerlund 1991, 149-150).

Jos jokamiehen oikeus säilytetään ennallaan, kuuluu se kaikille maamme rajojen sisällä liikkuville ihmisille. Tämä vaihtoehto edellyttäisi parempaa tiedottamista sekä ulkoilijoille että maanomistajille siitä, mikä on sallittua ja mikä on kiellettyä toimintaa. Varsinkin ulkomaalaisille turisteille olisi suunnat-

tava tehokasta opastusta oikeaoppisesta luonnossa liikkumisesta ja siitä, miten otetaan maanomistajan edut huomioon. Luonnossa liikkujien määrän kasvaessa saattaa ongelmaksi koitua luonnon kuluminen. Erityisesti maanomistajat kokevat luontoturistien kasvavan määrän uhkaksi maamme luonnolle, koska luontoalueidemme laajuus ja niiden yleiskäyttöoikeus ovat ainutlaatuisia Keski- ja Etelä-Euroopan maihin verrattuna. Uhkaa voitaneen pienentää korostamalla matkailumarkkinoinnissa maamme korkeatasoisia luontoliikuntapalveluja, eikä jokamiehenoikeutta. (Vuolle 1996, 40-42.)

Maanomistajan kannalta lisääntynyt ulkoilijamäärä herättää kysymyksen siitä, tulisiko hänen saada korvausta alueensa kulumisesta. Jos yleiskäytön rajat ylitetään, olisi johdonmukaista, että maanomistaja saisi periä maksun alueensa käytöstä. Maanomistajan tulisi saada kunnollinen korvaus myös retkeilijöille vapaaehtoisesti rakentamistaan palveluista. Näinhän on tilanne Norjassa, jossa korvauskäytäntö on vahvistettu vapaa-ajanvietto-laissa. Myös Ruotsissa korvauskäytäntö on omaksuttu oikeuskäytäntöön. (Laaksonen 1980, 129.)

7.2.2 Jokamiehenoikeuden poistaminen

Toisena vaihtoehtona esitetty jokamiehenoikeuden poistaminen tarkoittaa sitä, että kaikki luontoon liittyvä toiminta olisi ohjattu tietyille alueille. Tällöin maamme tilanne olisi samankaltainen muiden Euroopan maiden kanssa, joissa maanomistajilla on enemmän valtaa luonnon käyttöoikeuksien määräämisessä. Jokamiehenoikeuden poistaminen aiheuttaisi todennäköisesti voimak-

kaan vastarinnan luonnossa liikkujien keskuudessa, joten tämän vaihtoehdon toteutuminen ei liene mahdollista. (Vuolle ym. 1994, 46.)

7.2.3 Jokamiehen oikeuden rajoittaminen

Kolmantena vaihtoehtona olisi jokamiehen oikeuden rajoittaminen lailla esimerkiksi niin, että se koskisi vain Suomessa asuvia. Vuolteen ja Oittisen (1994) mielestä se on kuitenkin mahdoton vaihtoehto, koska Euroopan Unioni ei hyväksy oman maan kansalaisten etujen asettamista muiden edelle. (Vuolle ym. 1994, 46.) Tosin Westerlund (1991) ei näe Ruotsin jokamiehen oikeuden rajoittamiselle lainsäädännöllistä estettä ja hän puoltaakin hyvin voimakkaasti oikeuden rajaamista vain Ruotsin kansalaisille kuuluvaksi. (Westerlund 1991, 149-150).

Toisaalta jokamiehen oikeutta voitaisiin rajoittaa esimerkiksi niin, että se koskisi edelleen kaikkia ihmisiä, mutta muodostettaisiin enemmän rauhoitettuja alueita ja rajoitettaisiin mm. leiriytymisoikeutta (Vuolle ym. 1994, 46). Suomalaiset maanviljelijät ovat ilmaisseet kaipaavansa enemmän sananvaltaa yleiskäyttöoikeuksiin liittyvissä asioissa. Huomattava osa maanviljelijöistä pitää jokamiehen oikeuden rajoittamista hyvänä vaihtoehtona. Maanomistajat haluaisivat osoittaa sallitut marjastus-, sienestys- ja telttailupaikat. (Vuolle ym. 1994, 29-34.) Esimerkiksi telttailupaikkojen osoittamisesta olisi hyötyä sekä maanomistajalle että retkeilijöille. Maanomistaja voisi säästää haluamiaan alueita kulutukselta, jos hän osoittaisi rakentamallaan palveluilla, kuten tulentekopaikalla tai käymälällä, retkeilijöille sopivat alueet. (Laaksonen 1980, 127.)

Luonnon säästämiseksi voitaisiin luontoliikunta ohjata paremmin ulkoilureiteille, jolloin niiden ulkopuolelle jäävä luonnonympäristö säilyisi mahdollisimman monimuotoisena ja luonnontilaisena sekä yksityisten maat olisivat suojatumpia. Jos ulkoilureitit tehtäisiin tarpeeksi houkutteleviksi ja palvelutasoltaan hyviksi, voitaisiin huomattava osa ulkoilijoista ohjata reiteille. Ulkoilureittien yhteyteen olisi myös kätevää perustaa luontomatkailupalveluja erilaisin luontoaktiviteettein ja ohjelmapalveluin. Ulkoilureitit mahdollistaisivat myös ympäristökasvatuksen ja luonnonsuojelun edistämisen mm. opastettujen retkien ja opastaulujen avulla. (Karjalainen ja Verhe 1995, 22-23.)

Hyvin suunnitellusta ulkoilureitistä on monenlaista hyötyä. Esimerkiksi moottorikelkkareittejä voidaan käyttää erityyppisiin tarkoituksiin. Talvisin moottorikelkkareitit tuovat maaseutumatkailulle lisäansiomahdollisuuden. Kesäisin uria voidaan käyttää vaeltamiseen sekä patikoiden että ratsastaen. Kelkkailijoiden ohjaaminen virallisille reiteille on sekä maanomistajan että kelkkailijoiden etu. Maanomistajat saavat tiluksilleen uusia huoltoreittejä ja kontrolloimattoman kelkkailun loppuessa taimikot säästyvät vaurioilta. Kelkkailijoiden turvallisuus puolestaan paranee, kun leveämmillä urilla sopii paremmin kohtaamaan ja ohittamaan toisen kelkkailijan. (Keskisuomalainen 2.2.1997.)

Tämänhetkisen tilanteen valossa näyttää siltä, että jokamiehen oikeus tulee säilymään entisellään eikä siihen tule kohdistumaan ainakaan suuria rajoituksia. Valtion alueiden virkistyskäyttöryhmän mietinnön (1996) yleislinjaus on, ettei nykyisiä jokamiehen oikeuksia kavenneta, vaan ulkoilijoiden kulkua yritetään ohjata luontoa säästävästi erilaisilla palve-

luilla, kuten viitoitetuilla reiteillä ja taukopaikoilla. Mietinnössä todetaan, että yhä useammat retkeilijät, varsinkin ulkomaalaiset, kaipaavat opastettuja reittejä, eivätkä uskaltavu maastoon suunnistustaitonsa varassa. Näin ollen määrällisesti pieni luontoharrastajien joukko ei aiheuta ongelmia jokamiehen-oikeuksilla luonnossa liikkueksaan. (Kinnunen 1996, 9; Latu ja polku 1996, 48.)

II TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT

Suomalaisten maanomistajien mielipiteitä jokamiehen oikeudesta ja sen muutostarpeesta on tutkittu ennen maamme liittymistä Euroopan Unioniin vuonna 1994. Tutkimuksessa maanviljelijöitä edusti MTK:n 151 ympäristöasiamiestä. (Vuolle ym. 1994, 22.) Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena on selvittää, onko maanomistajien mielipiteissä jokamiehen oikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta tapahtunut muutoksia kahden EU-jäsenyysvuoden aikana. Tarkoituksena on tutkia, kokevatko maanomistajat luonnossa liikkuvien lisääntyneen määrän ongelmana. Tavoitteena on myös selvittää, kokevatko maanomistajat nykyisten oikeuksien olevan uhka maamme luonnolle, jos luonnossa liikkuvien määrä vielä lisääntyy tulevaisuudessa. Lisäksi tarkoituksena on tutkia, millaisia muutoksia maanomistajat haluaisivat nykyisiin oikeuksiin.

Tutkimuksen pääongelmat ovat seuraavat:

1. Millaiset ovat maanomistajien näkemykset perinteisten jokamiehen oikeuksien toimivuudesta nykypäivänä?
2. Millaisia muutoksia jokamiehen oikeuksiin tulisi maanomistajien mielestä tehdä, jotta ne vastaisivat paremmin nykypäivän tarpeita?

Jokamiehenoikeuksien nykyistä toimivuutta selvitetään seuraavien alaongelmien avulla:

1. Mitä mieltä maanomistajat ovat jokamiehenoikeuksia koskevien käyttäytymissääntöjen selkeydestä?
2. Mitkä ovat suurimmat luonnossa liikkujista aiheutuneet ongelmat maanomistajille?
3. Onko maanomistajien mielestä maamme EU-jäsenyys tuonut muutoksia jokamiehenoikeuden toimivuuteen?

Jokamiehenoikeuden muutostarvetta toimivuuden parantamiseksi tutkitaan seuraavien alaongelmien avulla:

1. Miten maanomistajat haluaisivat muuttaa nykyisten jokamiehenoikeuksien laajuutta?
2. Tulisiko maanomistajien mielestä joistakin luonnossa tapahtuvista toiminnoista periä maksu?
3. Tulisiko maanomistajilla olla oikeus kieltotauluin rajata tiettyjä alueita?
4. Miten maanomistajien mielestä jokamiehenoikeuden lainsäädännöllistä perustaa tulisi kehittää?

III TUTKIMUSMENETELMÄT

1 TUTKIMUSJOUKON VALINTA, AINEISTON KERUU JA ANALYSOINTI

Tutkimuksen perusjoukoksi valittiin suomalaiset maanomistajat, joilla tässä tutkimuksessa tarkoitettiin yksityistä maatilataloutta (maa- ja metsätaloutta) harjoittavia maanomistajia. Maassamme on 117 882 pää- tai osa-aikatoimista viljelijää. Kaikkiaan yksityisomistuksessa on 148 752 maatilaa, mikä on 78% kaikista maamme tiloista. (Tilastokeskus 1996, 60-61). Aineiston valitsemisen lähtökohdaksi oli saada mahdollisimman kattava edustus eri puolilla maata asuvista maanomistajista. Tutkimusjoukoksi valittiin Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton (MTK) ympäristöasiamiehet (maanomistajia), jotka edustavat maamme eri alueita.

Tutkimusaineiston keruu tapahtui kyselylomakkeella, joka sisälsi sekä strukturoituja kysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Lisäksi lomakkeen viimeisellä sivulla oli tilaa vapaille kommenteille.

Kysely suoritettiin MTK:n ympäristöasiamiehien koulutustilaisuuksien yhteydessä Helsingissä keväällä 1996. Kyselylomake jaettiin 190 ympäristöasiamiehelle, joiden tehtävänä oli täyttää lomake koulutustilaisuuden aikana. Koulutukseen osallistujista 178 palautti kyselylomakkeen, joten palautusprosentiksi muodostui 94%.

Tutkimusaineiston analysointiin käytettiin suoria jakaumia ja ristiintaulukointia. Suorat jakaumat laskettiin sekä avoimista että strukturoiduista kysymyksistä. Lisäksi strukturoiduista kysymyksistä selvitettiin ristiintaulukoinnin avulla muuttujien välisiä yhteyksiä.

1.1 Muuttajat

Tutkimuksen **selittävinä muuttujina** olivat sukupuoli, ikä, koulutus, ammatti, erikoistumisala, asuinalue, asuinlääni ja liikuntaharrastuneisuus. **Selitettävänä muuttujina** olivat jokamiehenoikeyden toimivuus ja jokamiehenoikeyden muuttamistarve.

1.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta tarkasteltaessa otetaan huomioon sisäinen ja ulkoinen luotettavuus. Sisäinen luotettavuus kuvaa, miten oikeita ja luotettavia tutkimusotoksesta saadut tiedot ovat. Ulkoinen luotettavuus tarkoittaa sitä, kuinka hyvin otoksesta saadut tiedot kuvaavat koko perusjoukkoa. (Valkonen 1981, 77-78.)

Tässä tutkimuksessa sisäiseen luotettavuuteen pyrittiin vaikuttamaan muotoilemalla kyselylomake johdonmukaiseksi ja selkeäksi, jotta kysymyksiin ei liittyisi tulkinnanvaraisuutta. Aineiston ulkoinen luotettavuus l. tulosten yleistettävyyys kaikkiin suomalaisiin maanomistajiin ei ole täysin luotettava, koska tutkimuksessa ei käytetty satunnaisotantaa. Ulkoista luotettavuutta pyrittiin kuitenkin parantamaan valitsemalla tutkimusjoukko maan eri osien edustajista.

1.3 Aineiston edustavuus

Aineiston edustavuutta tarkasteltiin vertaamalla vastaajien sukupuoli-, ikä-, ammatti- ja asuinläänijakaumia kaikkien suomalaisten yksityistä maatilataloutta harjoittavien maanomistajien vastaaviin jakaumiin.

Yksityistä maatilataloutta harjoittavista maanomistajista on miehiä 73% ja naisia 27% (Tilastokeskus 1996, 101). Aineiston sukupuolen mukainen tarkastelu osoitti, että tutkimusjoukossa olivat naiset aliedustettuina, joten sukupuolen suhteen aineiston edustavuus ei ollut kovin hyvä (taulukko 2).

TAULUKKO 2. Vastaajien sukupuolijakauma verrattuna perusjoukkoon (%).

SUKUPUOLI	PERUSJOUKKO	VASTAAJAT
	%	%
Mies	73	93
Nainen	27	7

(Tilastokeskus 1996, 101)

Aineiston iän mukaisessa tarkastelussa todettiin vastaajien ikäjakauman edustavan melko hyvin perusjoukkoa (taulukko 3). Maassamme on eniten on 40-49 -vuotiaita sekä 50-59 -vuotiaita maatilataloutta harjoittavia maanomistajia (Tilastokeskus 1996, 101).

TAULUKKO 3. Vastaajien ikäjakauma verrattuna perusjoukkoon (%).

IKÄ	PERUSJOUKKO	VASTAAJAT
	%	%
20-29	6	5
30-39	18	20
40-49	25	36
50-59	24	31
60-69	18	7
70-79	9	1

(Tilastokeskus 1996, 101)

Yksityistä maatilataloutta harjoittavista maanomistajista on pää- tai osa-aikatoimisia viljelijöitä 79% (Tilastokeskus 1996, 87). Aineiston ammattitaustan mukainen tarkastelu osoitti, että vastaajien joukossa viljelijät olivat hieman yliedustettuina, sillä heitä heitä oli 94% vastaajista.

Yksityisiä maanomistajia on eniten Vaasan, Turun ja Porin, Hämeen sekä Oulun läänissä. Vähiten heitä on Lapin läänissä ja Ahvenanmaalla. (Tilastokeskus 1997, 38.) Asuinläänien suhteen tutkimusjoukko oli muuten edustava, mutta Vaasan lääni oli perusjoukkoon nähden aliedustettuna ja Oulun lääni yliedustettuna. Vastaajia oli kaikista lääneistä paitsi Ahvenanmaalta (taulukko 4).

TAULUKKO 4. Vastaajien asuinlääni verrattuna perusjoukkoon (%).

LÄÄNI	PERUSJOUKKO	VASTAAJAT
	%	%
Vaasa	21	3
Turku ja Pori	19	18
Häme	11	15
Oulu	11	18
Kuopio	7	6
Mikkeli	7	7
Kymi	6	10
Uusimaa	6	5
Keski-Suomi	5	6
Pohjois-Karjala	4	6
Lappi	2	6
Ahvenanmaa	1	0

(Tilastokeskus 1997, 38)

IV TULOKSET

1 TUTKIMUSJOUKON KUVAUS

Tutkimukseen vastanneista henkilöistä miehiä oli 93% ja naisia 7% (liite 2). Vanhin vastaajista oli 70-vuotias ja nuorin 24-vuotias. Suurin osa vastanneista oli keski-ikäisiä: 40-49 -vuotiaita oli 36% ja 50-59 -vuotiaita 31% (liite 3).

Suurin osa vastanneista (45%) oli keskiasteen koulutuksen suorittaneita. Ammattikoulu tai kansakoulu oli taustana huomattavalla osalla vastaajista. Vain harvalla vastaajalla oli lukion päästötodistus tai akateeminen loppututkinto (taulukko 5).

TAULUKKO 5. Vastaajien koulutustausta (n=144).

KOULUTUS	%	n
Kansakoulu/peruskoulu	21	30
Ammattikoulu	28	40
Keskiaste	45	65
Lukio	5	7
Akateeminen loppututkinto	1	2

Vastaajien ammattitausta oli odotetun kaltainen. Maanviljelijöitä oli huomattava enemmistö, 94% vastaajista. Muita ammatteja (6%) olivat mm. pankinjohtaja, tuotantoneuvoja, suunnittelija, monialayrittäjä ja toiminnanjohtaja (liite 4).

Ammattitaustan tarkentamiseksi kysyttiin myös erikoistumista tiettyihin aloihin. Monet vastaajista olivat erikoistuneet useaan eri alaan. Vastaajien joukosta erottui selkeästi karjataloutta harjoittavien (69%), metsätaloutta harjoittavien (41%) sekä viljelijöiden (38%) määrä. Maatilamatkailuun erikoistuneiden osuus oli hyvin pieni. Muista erityisaloista mainittiin esim. marjanviljely, koneyrittäminen, jatkojalostaminen, erikoiskasvien viljely, sirkkelisahaus ja viherrakentaminen (liite 5).

Tutkittavien asuinalueena oli yleisimmin avoin maaseutu (73%). Jonkin verran vastaajia asui myös taajama-alueen tai kaupunkialueen läheisyydessä. Kaupunkialueella ja taajamissa asuvia oli vastaajien joukossa vain vähän. Yksikään vastaaja ei asunut pääkaupunkiseudulla (taulukko 6).

TAULUKKO 6. Vastaajien asuinalue (n=173).

ASUINALUE	%	n
Avoin maaseutu	73	126
Taajama-alueen läheisyys	10	18
Taajama-alue	4	7
Kaupunkialueen läheisyys	9	15
Kaupunkialue	4	7
Pääkaupunkiseutu	0	0

Vastaajien asuinpaikka painottui selvästi tiettyihin lääneihin. Eniten vastaajia oli Turun- ja Porin läänistä, Oulun läänistä sekä Hämeen läänistä. Seuraavaksi eniten olivat edustettuina Kymen, Mikkelin, Kuopion, Keski-Suomen, Pohjois-Karjalan ja Uudenmaan läänit. Pienin edustus oli Lapin ja Vaasan läänistä (taulukko 7).

TAULUKKO 7. Vastaajien asuinlääni (n=177).

LÄÄNI	%	n
Turku ja Pori	18	32
Oulu	18	32
Häme	15	26
Kymi	10	17
Mikkeli	7	13
Keski-Suomi	6	11
Kuopio	6	11
Pohjois-Karjala	6	10
Uusimaa	5	10
Lappi	6	9
Vaasa	3	6

Vastaajien liikuntaharrastuksista suosituimmat olivat ulkoilu ja kuntoilu (56%), joista tärkeimpiä olivat perinteiset hiihto ja lenkkeily. Huomattava oli myös hyötyliikkujien osuus (33%), joista metsästäjien määrä oli ylivoimaisesti suurin. Palloilun, voimistelun ja muiden lajien harrastajia oli pieni vähemmistö (liite 6).

2 MAANOMISTAJIEN TIETOISUUS NYKYISISTÄ JOKAMIEHENOIKEUKSISTA

Maanomistajien tietämystä nykyisistä jokamiehenoikeuksista tutkittiin 16 eri väitteellä (liite 1, kysymys 9). Parhaiten maanomistajat tunsivat vapaan kulkuoikeuden jalan tai hiihtäen, sillä 99% heistä tiesi sen kuuluvaksi jokamiehenoikeuksiin (taulukko 8.) Yhtä hyvin maanomistajat olivat tietoisia myös siitä, että moottorikelkalla liikkuminen ei kuulu jokamiehenoikeuksiin. Vastaaajista 97% tiesi marjastuksen ja sienestyksen sisältyvän jokamiehenoikeuksiin, kuten myös sen, että matkailuvaunussa leiriytyminen ja kalastusoikeus muilla välineillä kuin mato-ongella eivät kuulu jokamiehenoikeuksiin.

Maanomistajista 96% tiesi metsästysoikeuden ja 95% ryhmän kulkemisoikeuden jokamiehenoikeuksiin kuulumattomaksi. Hyvin tiedettiin myös, että nuotiotulen tekoon ja suunnistustapahtuman tms. järjestämiseen tarvitaan maanomistajan lupa.

Melko hyvin maanomistajat tunsivat vapaan leiriytymisoikeuden teltassa yhdeksi yöksi sekä oksien, varpujen ja kukkien keräilyoikeuden. Kulkuoikeus maastopyörällä ja ratsastusoikeus tunnettiin varsin huonosti.

TAULUKKO 8. Maanomistajien näkemykset siitä, mitkä luonnossa tapahtuvat toiminnot ovat jokamiehenoikeuksia (n=176).

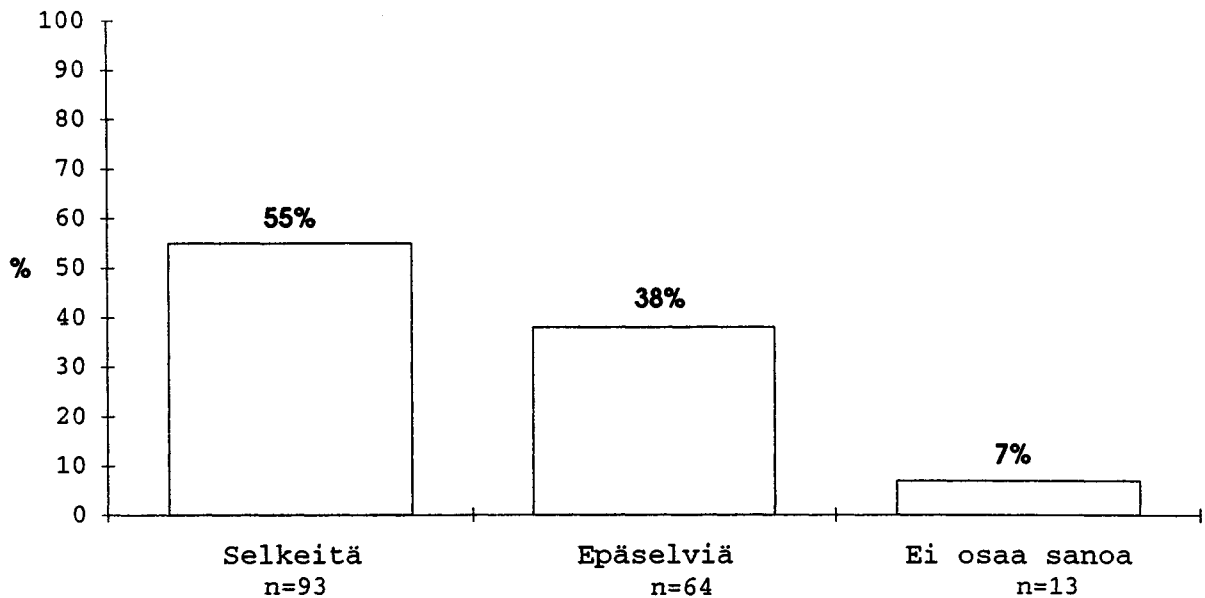
LUONNOSSA TAPAHTUVA TOIMINTO	%	n
Vapaa kulkuoikeus jalan ja hiihtäen	99	175
Vapaa marjastus- ja sienestysoikeus	97	170
Kalastusoikeus mato-ongella oman kunnan alueella	83	145
Nuotiotulen teko-oikeus maanomistajan luvalla	81	142
Vapaa leiriytymisoikeus teltassa/yksi yö	43	76
Oksien, varpujen ja kukkien keräilyoikeus	23	40
Vapaa kulkuoikeus maastopyörällä	20	35
Vapaa leiriytymisoikeus teltassa	14	25
Suunnistustapahtuman tms. järjestämisoikeus	13	23
Vapaa ratsastusoikeus	7	12
Ryhmän kulkemisoikeus maastossa ja leiriytymisoikeus teltoissa	5	8
Nuotiotulen teko-oikeus ilman maanomistajan lupaa	4	7
Metsästysoikeus	4	7
Vapaa leiriytymisoikeus matkailuvaunussa	3	5
Kalastusoikeus muilla välineillä	2	4
Vapaa kulkuoikeus moottorikelkalla	0	0

3 JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUS

3.1 Käyttäytymissääntöjen selkeys

Jokamiehen oikeuden toimivuutta arvioitiin kysymällä käyttäytymissääntöjen selkeyttä sekä mahdollisia oikeuksien väärinkäytöksiä (kuvio 1). Maanomistajista 55% piti käyttäytymissääntöjä riittävän selkeinä. Vastaajien näkemyksissä havaittiin eroja asuinalueen suhteen. Maaseudulla asuvat pitivät käyttäytymissääntöjä selkeämpinä kuin kaupunki- ja taajama-alueilla sekä niiden läheisyydessä asuvat ($p < .05$).

Vastaajista 38% oli sitä mieltä, että käyttäytymissäännöt eivät ole tarpeeksi selviä. Suurimpana syynä epäselvyyteen pidettiin tiedotuksen ja opastuksen puutetta sekä oikeuksien tulkinnanvaraista luonnetta. Muut syyt liittyivät tahallisiin väärinkäytöksiin sekä valvonnan puutteeseen. Vastauksissa todettiin mm. että *"käyttämisen rajoja ei ole missään määritelty"* ja *"oikeuksien lisäksi pitäisi velvoittaa noudattamaan myös jokamiehen velvollisuuksia"*. Lisäksi mainittiin, että *"maanomistajienkaan keskuudessa ei olla yksimielisiä oikeuksien rajoista"*.

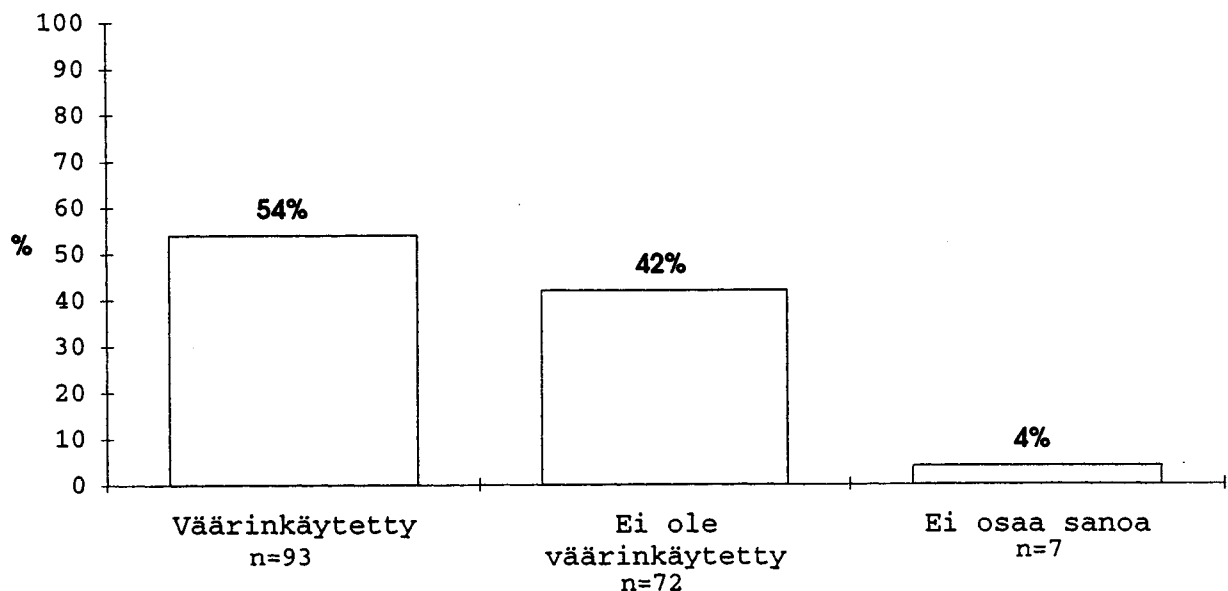

KUVIO 1. Mielipiteet jokamiehenoikeuksia koskevien käyttäytymissääntöjen selkeydestä (n=170).

3.2 Väärinkäytökset

Maanomistajista 54% koki, että jokamiehenoikeudet ovat aiheuttaneet tavalla tai toisella vahinkoa heidän maillaan. Vastajista 42% totesi, ettei hänen omistamallaan alueella ole tapahtunut väärinkäytöksiä (kuvio 2). Vastajien mielipiteissä havaittiin eroja asuinalueen suhteen. Kaupunki- ja taajama-alueilla sekä niiden läheisyydessä asuvat maanomistajat kokivat väärinkäytösten määrän suuremmaksi kuin maaseudulla asuvat ($p < .001$).

Maanomistajien mielestä vahingot ovat johtuneet erilaisista väärinkäytöksistä tai siitä, että ihmisillä ei tunnu olevan tietoa siitä, mitä jokamiehen oikeuksiin kuuluu. Eniten vahinkoa on ollut moottorikelkkailijoista, metsästäjistä, ratsastajista, marjastajista ja suunnistajista. Suurin osa väärinkäytöksistä liittyi luonnon vahingoittamiseen ja roskaamiseen. Vastauksissa todettiin mm. että *"moottorikelkkailijat ovat rikkoneet puuntaimia ja aiheuttaneet jääpoltetta nurmille"*. Erityisesti maanomistajat olivat harmissaan viljelysten vahingoittumisesta. Eräässä vastauksessa mainittiin, että *"autolla on ajettu viljapelloilla ja retkeilijät ovat leiriytyneet säilörehupeltoon"*. Paljon on esiintynyt myös luvatonta moottoriajoneuvoilla liikkumista ja niiden pysäköintiä maastossa sekä luvatonta leiriytymistä ja avotulentekoa.

KUVIO 2. Jokamiehen oikeuksiin liittyvät väärinkäytökset (n=172).

4 JOKAMIEHENOIKEUKSIEN MUUTOSTARVE

4.1 Jokamiehen oikeuden muuttaminen

Jokamiehen oikeuden muutostarvetta tutkittiin ensiksi kysymällä, tulisiko nykyinen oikeus säilyttää ennallaan vai pitäisikö sitä laajentaa tai supistaa (kuvio 3).

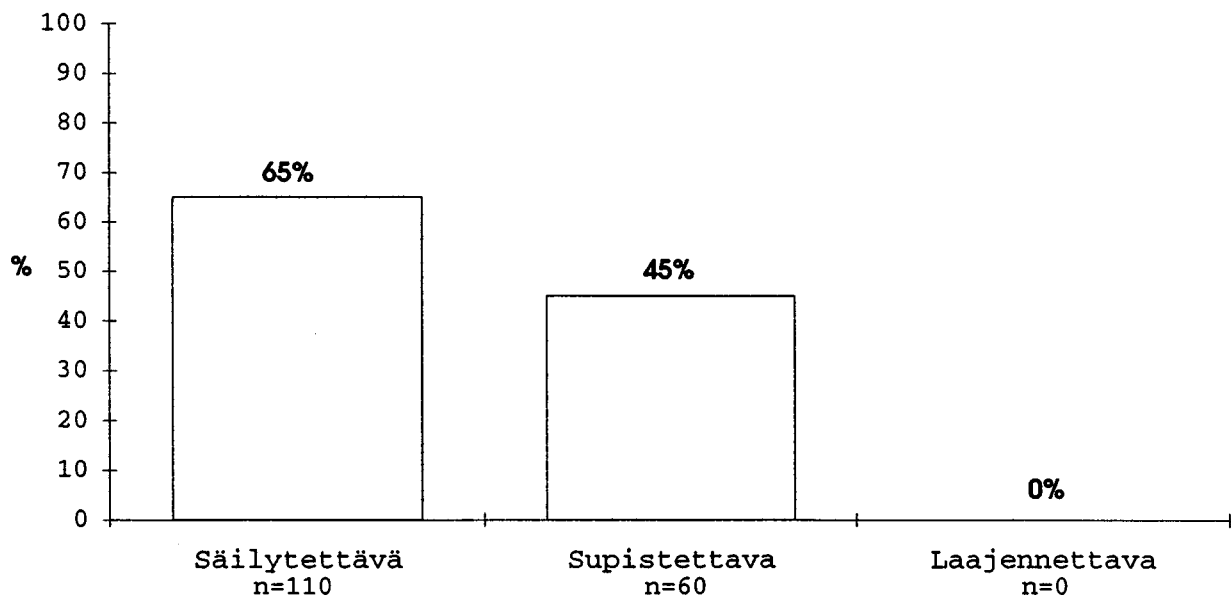
Jokamiehen oikeuden ennallaan säilyttämisen puolesta oli 65% maanomistajista. Vastajien mielipiteet erosivat asuinalueen suhteen. Maaseudulla asuvat kannattivat jokamiehen oikeuden säilyttämistä enemmän kuin kaupunki- ja taajama-alueilla sekä niiden läheisyydessä asuvat ($p < .01$).

Monissa vastauksissa korostettiin säilyttämisen edellyttävän tiedottamisen parantamista. Myönteistä suhtautumista perusteltiin mm. sillä, että jokamiehen oikeus toimii suhteellisen hyvin ja että perinteisenä maantapana se on säilyttämisen arvoinen. Vastauksissa mainittiin mm. että *"käyttö, mikä ei ole häiriöksi luonnolle tai alueen omistajalle on järkevää"*. Lisäksi todettiin, että kansalaisilla on oltava oikeus luonnossa virkistytymiseen, kun *"oikein käytettynä jokamiehen oikeudet turvaavat mahdollisuuden vapaaseen luonnossa liikkumiseen"*. Jokamiehen oikeuden uskotaan myös vähentävän virkistysaluetarpeita.

Jokamiehen oikeuden supistamisen kannalla oli 35% maanomistajista. Maanomistajat toivoivat supistusten tapahtuvan niin, että heidän oikeuksiaan lisätään rajoittamalla tiettyjä oikeuksia nykyistä vähemmäksi ja kehittämällä maanomistajille maksettavia korvauksia. Vastauksissa mainittiin mm. että *"korvaukseton*

marjastus ja sienestys toisen maalta on lopetettava ja kulkuoikeus rajattava vain suunnitelluille reiteille". Osa maanomistajista painotti yhtenäisen linjan muiden EU-maiden kanssa olevan tarpeellista. Lisäksi haluttiin jokamiehenoikeuden rajaamista ainoastaan Suomen kansalaisille kuuluvaksi ja toivottiin, että "järjestetty matkailutoiminta ei saa tukeutua jokamiehenoikeuteen, vaan turisteille on järjestettävä erillisiä virkistysalueita".

Jokamiehenoikeuden laajentamisen puolesta ei ollut yksikään maanomistaja.

KUVIO 3. Mielipiteet jokamiehenoikeuden muutostarpeesta (n=170).

4.2 Yksittäisten jokamiehen oikeuksien muuttaminen

Maanomistajilta tiedusteltiin yksityiskohtaisesti, miten he haluaisivat muuttaa kutakin nykyisistä oikeuksista (liite 1, kysymys 11 c). Vaihtoehtoina olivat rajoittamaton oikeus, rajoitettu oikeus sekä toiminnon tapahtuminen maanomistajan luvalla. Rajoittamattomalla oikeudella tarkoitettiin toiminnon suorittamista vapaasti alueen omistajasta riippumatta. Rajoitetulla oikeudella käsitettiin toiminnon supistamista esim. tietyille alueille tai reiteille. Maanomistajan luvalla tarkoitettiin kunkin toiminnon edellyttävän maanomistajan suostumusta (taulukko 9).

Suurin osa maanomistajista oli sitä mieltä, että **kulkemista jalan tai hiihtäen** ei tarvitse rajoittaa millään tavalla. Myös **marjastus- ja sienestys-oikeus** katsottiin voivan säilyttää rajoittamattomana toimintona. Sen sijaan vastaajat näkivät **varpujen, kukkien ja oksien keräilyoikeuden** kohdalla rajoittamisen olevan paras vaihtoehto.

Suurin osa luonnossa tapahtuvista toiminnoista haluttiin tapahtuvan vain maanomistajan luvalla. Eniten toivottiin **moottorikellalla liikkumisen** pysyvän sallittuna vain maanomistajan luvalla. Enemmistön mielestä myös **liikuntatapahtuman järjestämiseen, nuotiotulen tekemiseen ja ryhmän liikkumiseen maastossa** tulee edelleen hankkia maanomistajan lupa. Huomattava osa vastaajista toivoi, että **ratsastukseen ja maastopyörällä kulkemiseen** olisi pyydettyä maanomistajan lupa. Maanomistajat toivoivat kaiken tyyppisen **leiriytyksen** muuttuvan sallituksi vain maanomistajan luvalla.

TAULUKKO 9. Mielipiteet yksittäisten jokamiehenoikeuksien muutostarpeesta (n=175).

(Jokamiehenoikeudet tummennettu)

LUONNOSSA TAPAHTUVA TOIMINTO	Rajoittamaton (%)	Rajoitettu (%)	Maanomistajan luvalla (%)
Kulkeminen jalan tai hiihtäen	78	18	4
Kulkeminen maastopyörällä	6	43	51
Liikkuminen moottorikelkalla	0	13	87
Ratsastus maastossa	4	33	63
Nuotiotulen teko-oikeus	4	21	75
Leiriytyminen teltassa	7	44	49
Leiriytyminen matkailuvaunussa	1	20	79
Marjastus ja sienestys	77	17	6
Varpujen ja kukkien keräily	27	39	28
Ryhmän kulkeminen maastossa	5	36	59
Ryhmän leiriytyminen teltoissa	1	16	83
Liikuntatapahtuman järjestäminen	2	20	78

4.3 Luonnossa tapahtuvien toimintojen maksullisuus

Tutkimukseen osallistujilta tiedusteltiin, mitä luonnossa liittyviä toimintoja he haluaisivat muuttaa maksullisiksi. Maanomistajista 96% halusi periä ainakin osasta toimintoja maksun. Vain 4% oli sitä mieltä, että maksu ei ole mistään toiminnoista tarpeen (taulukko 10).

Selvästi suurin joukko vastaajia (61%) halusi muuttaa ryhmän leiriytymisoikeuden teltassa maksulliseksi. Maksu haluttiin periä myös ryhmän kulkemisoikeudesta maastossa, liikuntatapahtuman järjestämisoikeudesta ja leiriytymisestä teltassa.

Lisäksi suuri joukko vastaajia (35%) toivoi saavansa periä ratsastuksesta maastossa maksun. Myös maastopyörällä liikkumisesta maastossa ja nuotiotulen teko-oikeudesta haluttaisiin periä korvaus. Vain pieni määrä vastaajista halusi periä maksua varpujen ja kukkien keräilystä, marjastuksesta ja sienestyksestä sekä kulkemisesta jalan tai hiihtäen.

Lisäksi maanomistajat mainitsivat, että he haluaisivat korvausta yleensä kaikista haitoista, mitä luonnossa liikkujat aiheuttavat. Myös matkailupalveluista ja yksityisteiden käytöstä muutam toivoivat korvauksia.

TAULUKKO 10. Mielipiteet siitä, mistä luonnossa tapahtuvista toiminnoista maanomistajat haluaisivat periä maksun (n=159).
(Jokamiehen oikeudet tummennettu)

LUONNOSSA TAPAHTUVA TOIMINTO	%	n
Ryhmän leiriytyminen teltoissa	61	97
Leiriytyminen matkailuvaunussa	53	84
Ryhmän kulkeminen maastossa	41	65
Liikuntatapahtuman järjestäminen	40	63
Leiriytyminen teltassa	40	63
Ratsastus maastossa	35	56
Maastopyörällä liikkuminen maastossa	25	39
Nuotiotulen tekeminen	21	34
Varpujen ja kukkien keräily	15	24
Marjastus ja sienestys	9	14
Kulkeminen jalan ja hiihtäen	5	8

4.4. Kieltotaulut

Tutkimuksen avulla kartoitettiin maanomistajien suhtautumista kieltotaulujen pystyttämisoikeuteen (taulukko 11). Vastanneista 81% kannatti alueidensa rajaamisoikeutta kieltotauluin. Vastauksissa havaittiin eroja asuinalueen suhteen. Kaupunki- ja taajama-alueilla sekä niiden läheisyydessä asuvat kannattivat enemmän kieltotaulujen laittamisoikeutta kuin maaseudulla asuvat ($p < .05$).

Kieltotaulujen laittamisoikeutta perusteltiin eniten sillä, että elinkeinon liittyviä taloudellisia haittoja on pystyttävä torjumaan. Erityisesti taimikoille aiheutuvia haittoja on saattava ehkäistä kieltotauluilla, sillä *"tietämätön kulkija saattaa aiheuttaa taimikoille vahinkoja ilman kieltoja"*. Kieltotaulujen pystytysoikeutta perusteltiin myös luonnonsuojelullisilla seikoilla, sillä maanomistajien mielestä kieltotauluja tarvitaan *"luonnon koskemattomuuden säilyttämiseksi ja erityisten kohteiden, kuten jäkäläkankaiden suojelemiseksi tai eläinten pesien rauhoittamiseksi"*. Heidän mielestään kieltotauluja tarvitaan myös tarpeettomien vaaratilanteiden välttämiseksi.

Maanomistajista 16% oli sitä mieltä, että alueiden rajaamisoikeus kieltotauluilla ei ole tarpeen. Kielteistä kantaa perusteltiin mm. sillä, että kieltotauluista huolimatta alueiden valvonta on mahdotonta, kun *"ei ole mahdollisuutta esittää sanktioita kiellon rikkojille"*. Muutamat perustelivat kantaansa sillä, että kieltotauluihin ei ole tarvetta, jos käytös on asianmukaista. Näkemystä perusteltiin myös maiseman pilaantumisella, koska *"kieltotaulut eivät sovi suomalaiseen maisemaan"*.

TAULUKKO 11. Maanomistajien mielipiteet kieltotaulujen laittamisoikeudesta alueelleen (n=166).

KIELTOTAULUN LAITTAMISOIKEUS	%	n
Kyllä	81	135
Ei	16	26
Ei osaa sanoa	3	5

4.5 Lainsäädäntö

Maanomistajilta kysyttiin heidän mielipidettään jokamiehenoikeuden lainsäädännöllisen perustan kehittämisessä. Kysymykseen otti kantaa 53% vastaajista (taulukko 12). Heistä 58% esitti oikeuksien ja erityisesti velvollisuuksien tarkentamista lainsäädännöllä. Todettiin mm. että, *"jokamiehenoikeudet täytyisi ajanmukaistaa, koska monet niistä juontavat juurensa niin kaukaa historiasta"*. Maanomistajat olivat huolissaan omien etujensa, kuten korvauskysymysten liittämistä lainsäädäntöön ja toivoivat oikeuksien rajoittamista lailla. Erityisesti maanomistajat painottivat tiedottamisen tärkeyttä mahdollisista lainsäädännön muutoksista.

Osa maanomistajista toivoi maamme siirtyvän yhtenäiseen linjaan muiden EU-maiden kanssa, jolloin jokamiehenoikeuksia rajoitettaisiin samankaltaisiksi kuin muiden maiden luonnon yleiskäyttö-oikeudet. Pieni joukko vastaajista toivoi tilanteen säilyvän nykyisen kaltaisena.

Muutama jopa totesi, ettei jokamiehen oikeuteen liittyvää lainsäädäntöä tarvittaisi ollenkaan.

TAULUKKO 12. Mielenpitoet jokamiehen oikeuden lainsäädännöllisestä kehittämisestä (n=95).

LAINSÄÄDÄNNÖN KEHITTÄMINEN	%	n
Jokamiehen oikeuden lainsäädännöllinen tarkentaminen	58	55
Yhtenäinen lainsäädäntö muiden EU-maiden kanssa	8	8
Nykyinen lainsäädäntö riittävä	8	8
Ei lainsäädännöllistä kehittämistarvetta	5	5
Ei osaa sanoa	21	20

5 LUONNONSUOJELU

Maanomistajilta haluttiin tietää, onko heidän omistamillaan alueilla erityisiä luonnontyyppisiä ja -muodostumia ja miten he suhtautuvat niiden suojelemiseen sekä korvauskysymyksiin.

Enemmistö (63%) vastaajista totesi, ettei heidän omistamillaan alueilla ole erityisiä luonnontyyppisiä tai -muodostumia, kuten lähteitä tai hiidenkirnuja (liite 7). Vastaajista 34%:n omistamilla alueilla sijaitsi em. erityiskohteita.

Suurin osa maanomistajista (86%) oli sitä mieltä, ettei heillä ole velvollisuutta suojella erityiskohteita ilman korvausta. Vastaajista 11% oli suojeluvellvollisuuden kannalla (liite 8). Maanomistajat olivat lähes yksimielisiä siitä (98%), että heidän tulisi saada korvaus laajempien kokonaisuuksien, kuten merenrantaniittyjen suojelusta (liite 9).

6 LUONTOLIIKUNTA

Maanomistajia pyydettiin arvioimaan, ovatko heidän alueensa sopivia virkistyskäyttöön ja luontoliikuntaan. Suurin osa (75%) vastasi alueensa sopivan kyseiseen käyttöön. Vastaajista 18% totesi, ettei hänen omistamansa alue sovellu virkistystarkoitukseen ja 7% ei osannut sanoa alueensa soveltuvuudesta em. tarkoitukseen (liite 10).

6.1 Taloudellinen hyödyntäminen

Maanomistajilta tiedusteltiin, olisiko heidän paikkakunnallaan mahdollista hyödyntää taloudellisesti luontoliikuntamahdollisuuksia. Vastaajista 81% totesi sen olevan mahdollista (liite 11).

Suuri osa vastaajista arveli, että heidän paikkakunnallaan voisi järjestää ohjattua luontomatkailua, kuten opastettuja moottorikelkkasafareja, erävaelluksia, hillaretkiä ja ratsastusretkiä. Myös majoitus ja ruokailupalveluja, kuten maatilamajoitusta, mökkivuokrausta ja laavussa yöpymistä pystyttäisiin tarjoamaan laajalti. Suoramyyntipalveluja voitaisiin kehittää myymällä esim. vihanneksia, marjoja, juureksia ja siemeniä. Kalastus- ja

metsästyspalveluja voitaisiin hyödyntää varsin paljon mm. niihin liittyvän opastuksen sekä erilaisten tapahtumien avulla.

Muutamit vastaajat uskoivat, että taloudellista hyötyä voisi saada myös yksittäisistä liikuntatapahtumista, esim. ajokoira-kokeista ja pilkkikisoista. Erään maanomistajan mielestä *"juuri maanomistajat ja viljelijät ovat oikeita asiantuntijoita järjestämään luontoliikuntapalveluja, jotta luonto tulee oikein huomioitua"*.

Ainoastaan pieni osa maanomistajista (7%) ei usko, että heidän paikkakunnallaan olisi mahdollista hyödyntää luontoliikuntapalveluja taloudellisesti. Maanomistajista 12% ei osannut arvioida paikkakuntansa tilannetta.

6.2 Ulkoilu ympäristön tarjoaminen

Tutkimukseen osallistujilta kysyttiin, onko heillä omasta mielestään vastuuta vaihtelevan ja monipuolisen ulkoilu ympäristön tarjoamisesta. Heistä 77% oli sitä mieltä, ettei maanomistaja ole vastuussa ulkoilu ympäristön tarjoamisesta (liite 12). Eniten kielteistä kantaa perusteltiin taloudellisilla syillä, koska *"jos alueesta haluttaisiin mielenkiintoinen, aiheutuisi siitä kuluja ja lisätyötä" ja "korvauskysymykset olisivat mahdottomia"*. Perusteluissa todettiin myös, että ulkoilu ympäristön tarjoaminen tulee olla ensisijaisesti yhteiskunnan vastuulla ja maanomistajalla on vain vapaaehtoinen tehtävä ulkoilu ympäristön kunnostamisessa. Vastauksissa sanottiin mm. että, *"ei ole maanomistajan, vaan valtion ja kuntien tehtävä järjestää ilmaisia liikuntapaikkoja"*.

Yleinen peruste oli myös se, että hoidettu talousmetsä on monipuolinen ulkoiluympäristö. Lisäksi ulkoiluympäristöarvostusten erilaisuus nähtiin riittävänä perusteena, sillä *"mikä on yhden mielestä vaihtelevaa, voi jonkun toisen mielestä olla kaikkea muuta"*.

Maanomistajista 16% oli sitä mieltä, että heillä on vastuu monipuolisen ulkoiluympäristön tuottamisesta. Jotkut vastaajista totesivat, että korvausta vastaan he ovat valmiita panostamaan ulkoiluympäristön laatuun. Muutamat mainitsivat, että hyvin hoidettu talousmetsä on tarpeeksi vaihteleva ulkoiluympäristö. Vastauksissa mainittiin mm. että, *"metsätalouden nykyiset käsittelyohjeet tuottavat hyvän ulkoiluympäristön" ja "jos metsää hoidetaan järkevästi, se säilyy automaattisesti monimuotoisena"*.

7 LUONTOMATKAILU

7.1 Luonto- ja retkeilyreitit

Tutkimuksessa selvitettiin, mitä mieltä maanomistajat ovat luonto- ja retkeilyreittien sijoittamisesta heidän alueilleen. Vastaajista 79% voisi hyväksyä alueelleen reittien perustamisen (liite 13). Yleisimmäksi ehdoksi mainittiin korvauksen saaminen. Ehtona pidettiin myös sitä, että reitit olisi suunniteltava yhteistyönä ja niitä olisi valvottava. Monet maanomistajista korostivat, että he haluavat itse olla mukana reittien suunnittelussa. Lisäksi ehtona mainittiin, ettei reittien perustaminen saisi rajoittaa alueen maa- ja metsätaloudellista käyttöä eikä luonto saisi kuluu.

Vastanneista 17% totesi, ettei hyväksy luonto- tai retkeilyreittien perustamista alueelleen. Yleisimpinä perusteina mainittiin luonnon kuluminen ja taloudelliset syyt. Lisäksi perusteltiin, että alueiden valvonta on mahdotonta tai alue on sopimaton luonto- tai retkeilyreitiksi.

7.2 Massaturismi

Massaturismin uhkaa selvitettiin kysymällä maanomistajilta, uskovatko he ulkomaisten turistien kasvavan määrän muodostuvan uhkaksi Suomen luonnolle. Suurin osa vastaajista (67%) totesi, ettei usko turisteista tulevan uhkaa maamme luonnolle (taulukko 13). Maanomistajat eivät pitäneet todennäköisenä, että maahamme tulisi massaturismia ainakaan lähitulevaisuudessa. He esittivät lukuisia tekijöitä, jotka rajoittavat massaturismin syntymistä maahamme. Näitä olivat mm. maamme syrjäinen sijainti, ulkomaalaisten ennakkoluulot maatamme kohtaan, vaihtelevat luonnonolosuhteet, korkea hintataso, vähäinen matkailumarkkinointi ja puutteelliset palvelut sekä pitkät välimatkat. Heidän mielestään turistien ohjaamisella tietyille, valvotuille alueille voidaan ehkäistä luonnolle aiheutuvat haitat. Lisäksi he totesivat maassamme olevan niin paljon laajoja luonnonalueita, että niitä riittää ulkomaalaisillekin turisteille. Muutamat kokivat ulkomaalaisten tulemisen maahamme erittäin myönteisenä asiana, kun *"turistit ovat maallemme rikkaus ja he tuovat matkailutuloja"*. Lisäksi todettiin, että *"yleensä keskieurooppalaiset turistit ovat hyvin ympäristötietoisia ja kunnioittavat luonnonarvoja"* ja *"turistit suojelevat luontoa paremmin kuin useat suomalaiset"*.

Turistien kasvavan määrän näki uhkana 22% maanomistajista. Eniten pelättiin turistien väärinkäyttävän jokamiehenoikeutta tiedonpuutteen ja vastuuntunottomuuden vuoksi. Väärinkäytöksillä tarkoitettiin esim. luvatonta kalastusta ja metsästystä. Massaturismin kehittyminen nähtiin tulevaisuuden uhkatekijänä. Lisäksi todettiin, että turistien valvonta on vaikeaa ja nykyinen jokamiehenoikeus antaa liian laajat vapaudet luonnossa liikkujille. Uskottiin, että kulutus saattaa kehittyä liian suureksi etenkin tietyillä alueilla, kuten Lapissa. Pelättiin myös herkkien luonnonalueiden vahingoittumista.

TAULUKKO 13. Mielipiteet ulkomaalaisten turistien kasvavan määrän aiheuttamasta uhkasta (n=174).

UHKA MASSATURISMISTA	%	n
Kyllä	22	39
Ei	67	116
Ei osaa sanoa	11	19

8 EUROOPAN UNIONIN VAIKUTUS JOKAMIEHENOIKEUDEN KÄYTTÖÖN

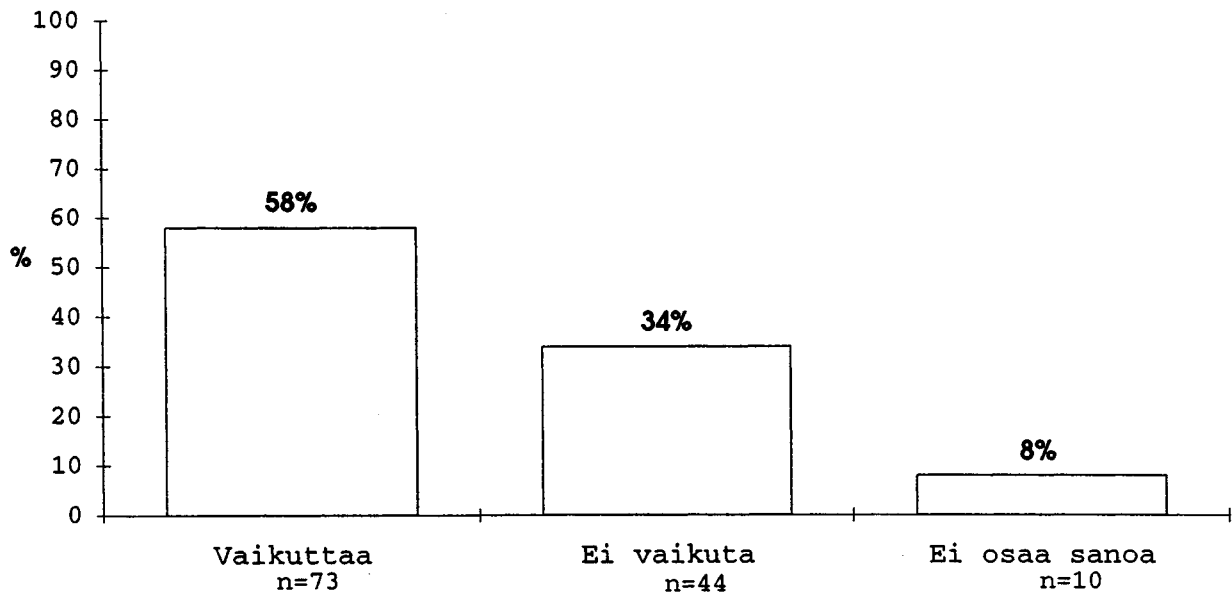
8.1 Euroopan Unioniin liittymisen seuraukset

Euroopan Unioniin liittymisen seurauksena jokamiehenoikeudet kuuluvat myös ulkomaalaisille. Maanomistajien kantaa kysyttiin siihen, millaisia ovat heidän mielestään EU:n tuomat seuraukset. Tutkimukseen osallistujista 74% otti kantaa asiaan (kuvio 4).

Vastaajista 58% uskoi, että EU:iin liittyminen vaikuttaa jollain tavalla jokamiehen oikeuden käyttämiseen. Vastaajat perustelivat näkemyksiään varsin moniselitteisesti, mutta joitakin yhteneväisyyksiä ilmeni. Ulkomaalaisten pelätään väärinkäyttävän jokamiehen oikeuksia. Väärinkäytöksiä uskotaan tulevan tiedonpuutteen, kieliongelmiin ja erilaisen kulttuuritaustan vuoksi. Mainittiin mm. että, "ulkomaalaisilla ei ole tietoa Suomen lainsäädännöstä" ja "ongelmia tulee, jollei jaeta selkeitä ohjeita oikeuksista ja velvollisuuksista". Luonnon pelätään kuormittuvan ja vahingoittuvan ulkomaalaisten vuoksi. Tosin muutama vastaaja näki ulkomaalaisissa positiivisiakin piirteitä. Todettiin mm. että, "ulkomaalaiset saattavat kunnioittaa enemmän maanomistajan oikeuksia kuin suomalaiset".

Maanomistajista 34% ei usko, että ainakaan lähitulevaisuudessa EU:iin liittymisellä olisi vaikutusta jokamiehen oikeuden käyttämiseen. Ulkomaalaisten ei uskota lähtevän maastoon yksinään, vaan menevän ohjatuille reiteille. Jokamiehen oikeudesta ei uskota aiheutuvan ongelmia, ellei sitä käytetä matkailumarkkinoihin tai järjestelmälliseen liiketoimintaan. Tosin sanottiin, että jos Suomi tulee tulevaisuudessa muotiin retkeilymaana, voi ongelmia syntyä.

Pieni osa (8%) vastaajista totesi, että EU:n vaikutuksia on vaikea arvioida, koska muutoksia ei vielä ole näkyvissä.

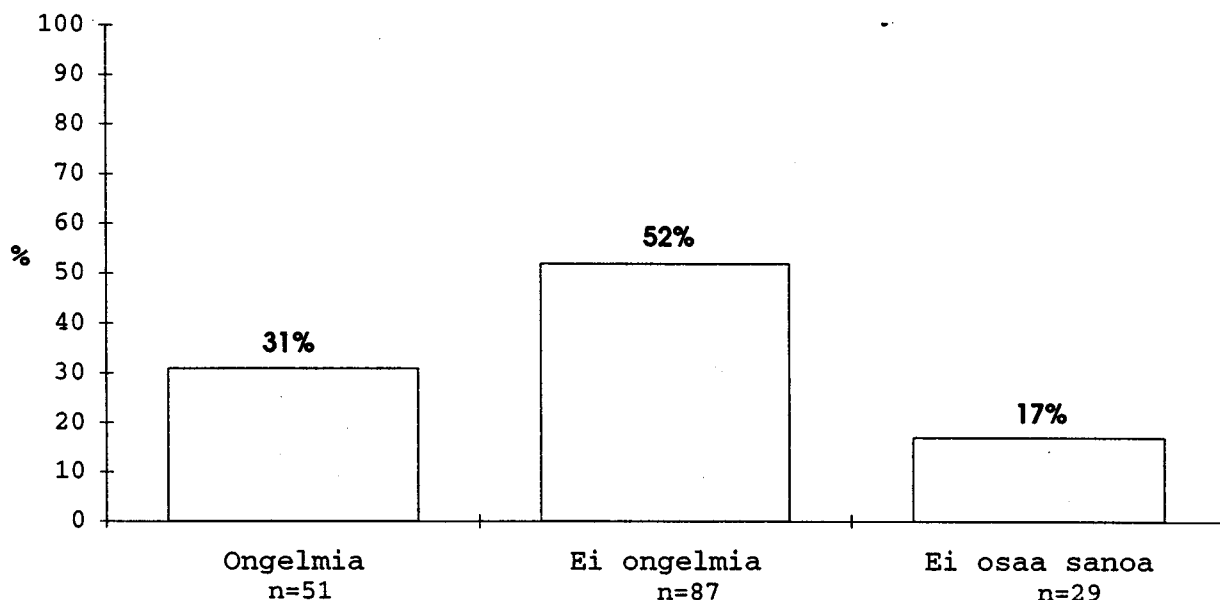
KUVIO 4. Mielipiteet EU:n vaikutuksesta jokamiehenoikeuden käyttöön (n=127).

8.2 EU-jäsenyyden vaikutus jokamiehenoikeuden toimivuuteen

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, onko maanomistajien mielestä jokamiehenoikeuksien käyttö muuttunut aikaisempaa ongelmallisemmaksi maamme EU-jäsenyyden myötä.

Yli puolet (52%) vastaajista oli sillä kannalla, ettei jokamiehenoikeuksien käyttö ole muodostunut aikaisempaa ongelmallisemmaksi. Vastaajista 31% totesi käytön muodostuneen ongelmallisemmaksi. Syyksi ongelmiin sanottiin erityisesti se, että Suomessa luonnon yleiskäyttöoikeus on vapaampi kuin muissa Euroopan maissa. Yleiskäyttöoikeuden erilaisuuteen liittyvinä ongelmina

nähtiin tiedonpuute säännöistä ja kielivaikeuksiin liittyvät ongelmat. Lisäksi rajojen vapautumisesta johtuva turistimäärien lisääntyminen mainittiin ongelmien syyksi. Maanomistajat kokivat ongelmaksi mm. sen, että "ulkomaalaiset eivät kunnioita maatalan yksityisyyttä eivätkä tunne maan perinteitä" sekä "ulkomaalaiset käyttävät jokamiehenoikeuksia holtittomasti".

KUVIO 5. Mielipiteet EU-jäsenyyden vaikutuksesta jokamiehenoikeuden toimivuuteen (n=167).

9 MAANOMISTAJIEN NÄKEMYKSET JOKAMIEHENOIKEUDESTA

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena oli selvittää, onko maanomistajien näkemyksissä jokamiehenoikeuden toimivuudesta ja muutostarpeesta tapahtunut muutoksia maamme ensimmäisten EU-jäsenyysvuosien aikana. Jo ennen EU-jäsenyyttä maanomistajien mielestä jokamiehenoikeuden tulkinnanvaraisuus aiheutti ongelmatilanteita (Vuolle ym. 1994, 29). Myös tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että huomattava osa maanomistajista pitää jokamiehenoikeuksiin liittyviä käyttäytymissäantöjä epäselvinä. Varsinkin ulkomaalaisille turisteille jokamiehenoikeus on vieras käsite, joten ongelmatilanteilta ei ole voitu välttyä. Monenkielinen opastus olisi sekä turistin että maanomistajan etu, koska turhat epäselvyydet vähenisivät.

Kaupunki- ja taajama-alueilla asuvien joukossa käyttäytymissäantöjen epäselvyyttä korostettiin enemmän kuin maaseudulla asuvien joukossa. Tämä johtune siitä, että tiheämmin asutuilla alueilla väärinkäytöksiä tapahtuu enemmän runsaan käyttäjämäärän vuoksi. Lisäksi kaupungistunut elämäntapa voi vieraannuttaa ihmisiä luonnosta, jolloin luonnossa ei osata liikkua sitä kunnioittaen.

Vuolle ja Oittinen (1994, 28) toteavat yleisimpien jokamiehenoikeyteen liittyvien ongelmien olevan ympäristön roskaaminen ja vahingoittaminen, moottoriajoneuvojen lisääntynyt käyttö luonnossa, kotirauhan häirintä sekä luvaton liikkuminen yksityisteillä ja ajoneuvojen väärä pysäköinti. Tämän tutkimuksen pohjalta voidaan havaita, ettei ongelmien laatu ole kahden EU-jäsenyysvuoden aikana muuttunut. Moottorikelkkailun aiheuttamat haitat korostuivat vielä aiempaa enemmän. Tilannetta on jo

yritetty parantaa ohjaamalla moottorikelkkailijoita tietyille reiteille. Moottorikelkkareitit olisi tehtävä niin korkeatasoisiksi, että kelkkailijat käyttäisivät niitä mielellään. Lisäksi tulisi yleisessä tiedottamisessa korostaa sitä, että moottorikelkkailu ei kuulu jokamiehen oikeuksiin.

Ennen maamme EU-jäsenyyttä 61% maanomistajista kannatti jokamiehen oikeuden säilyttämistä nykyisessä laajuudessaan (Vuolle ym. 1994, 34). Ensimmäiset EU-jäsenyysvuodet eivät juurikaan ole aiheuttaneet muutoksia maanomistajien mielipiteissä, sillä tässä tutkimuksessa 65% heistä kannatti nykyistä laajuutta. Ainoastaan kaupunkialueilla ja niiden läheisyydessä asuvien joukossa supistamisen kannattajia oli enemmän kuin ennallaan säilyttämisen kannattajia. Tiheästi asutuilla alueilla suuremmat käyttäjämäärät aiheuttavat enemmän ongelmia kuin harvaan asutuilla alueilla, joten supistamisen kannatus on ymmärrettävää.

Maanomistajien mielestä jokamiehen oikeuden tarkentaminen lainsäädäntöön oli tarpeellista jo ennen maamme EU-jäsenyyttä (Vuolle ym. 1994, 29). Myös tässä tutkimuksessa ilmeni lainsäädännöllinen kehittämistarve. Oikeuksien ja velvollisuuksien tarkka määrittely olisi tärkeää, jotta turhilta kiistoilta yleiskäyttäjien ja alueen omistajien välillä välttyttäisiin. Muihin Keski- ja Etelä-Euroopan maihin verrattuna on Pohjoismaissa luonnon yleiskäyttöoikeuksiin liittyvä lainsäädäntö varsin vähäistä ja hajanaista. Selkeä lainsäädäntö ja tiedottaminen lakipykälästä olisi erittäin tarpeellista.

Varsin pieni osa (22%) maanomistajista piti ulkomaalaisten matkailijoiden kasvavaa määrää uhkana maamme luonnolle. Kahden vuoden aikana on maanomistajien mielipiteissä tapahtunut huo-

mattava muutos, sillä ennen maamme EU-jäsenyyttä peräti 60% maanomistajista koki turistien kasvavan määrän uhkana (Vuolle ym. 1994, 35). Todennäköisesti ensimmäisten EU-jäsenyysvuosien aikana on huomattu, ettei ulkomaalaisten matkailijoiden määrä ole merkittävästi lisääntynyt, joten pelko massaturismista on vähentynyt. Ulkomaalaisten riittävällä opastuksella ja ohjaamisella tietyille reiteille voidaan luontoalueiden käyttöä ainakin jossain määrin säädellä.

V POHDINTA

1 TUTKIMUSONGELMIEN JA -MENETELMIEN ARVIOINTIA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää suomalaisten maanomistajien näkemyksiä nykyisten jokamiehenoikeuksien toimivuudesta ja niiden muutostarpeesta. Tutkimusongelmat osoittautuivat laajuudeltaan sopiviksi. Tutkimusaineiston keruu koulutustilaisuuksissa oli tapana onnistunut, koska palautusprosentti muodostui korkeaksi (94%), ja aineisto saatiin kerättyä kohtuullisen nopeasti. Tutkimusaineiston edustavuus oli suhteellisen onnistunut. Tutkimustuloksia yleistettäessä on kuitenkin huomioitava, että tutkimusjoukkoa ei valittu satunnaisotannalla.

Tutkimuksen sisäinen luotettavuus oli kohtuullisen hyvä, mutta sitä alensivat muutamat kyselylomakkeessa havaitut puutteet. Avoimet kysymykset, jotka liittyivät Euroopan Unionin vaikutuksiin (n:o 11 b ja 15) sekä jokamiehenoikeuden lainsäädännölliseen kehittämistarpeeseen (n:o 16) eivät toimineet niin hyvin kuin oletettiin. Vastaajamäärät jäivät niissä pienemmiksi kuin muissa kysymyksissä, joten kysymykset olivat joko liian vaikeita tai muuten tulkinnanvaraisia. Kysymykset, jotka liittyivät erityisten luonnontyyppien suojeluun (n:o 12) ja ulkoiluympäristön laatuun (n:o 13), eivät ajankohtaisuudestaan huolimatta olleet kovin merkittäviä tämän tutkimuksen kannalta. Niiden avulla saatiin lähinnä lisätietoa maanomistajien suhtautumisesta luontoon ja luontoliikuntaan. Jokamiehenoikeuden toimivuuteen liittyviä ongelmia olisi voinut tiedustella vielä tarkemmin, koska toimivuuden selvittäminen oli yksi pääongelmista. Samoin kieltotauluihin liittyen olisi voinut tiedustella, onko maanomistaja tarvinnut viranomaisten apua yleiskäyttäjien vuoksi ja

mistä syystä hän on apua tarvinnut. Lisäksi olisi ollut mielenkiintoista tietää, onko maanomistajalla ollut syytä oikeustoi-
miin yleiskäyttäjien vuoksi ja millaisia ratkaisuja oikeusta-
pauksissa on tullut.

2 MITEN JOKAMIEHENOIKEUDEN TOIMIVUUTTA VOITAISIIIN KEHITTÄÄ?

Jokamiehen oikeuden toimivuuden kehittämässä on avainasemassa
oikeuden selkeyttäminen sekä lainsäädännössä että käytännön
tasolla. Tällä hetkellä jokamiehen oikeuteen liittyvä lainsäädän-
tö on varsin hajanaista, joten selkeän kokonaisuuden luominen
olisi tarpeellista. Jokamiehen oikeuden lainsäädännöllinen kehit-
täminen olisi ensiarvoisen tärkeää, jotta sen säilyminen voitai-
siin turvata myös tulevaisuudessa. Jos Euroopan yhdentymiskehi-
tys jatkuu, saattaa paine maiden luonnon yleiskäyttöoikeuksien
yhdenmukaistamisesta kasvaa. Tällöin olisi tärkeää, että joka-
miehen oikeudesta olisi nykyistä selkeämpi lainsäädäntö.

Lainsäädännön kehittämässä tulisi ottaa huomioon sekä maan-
omistajan että luonnossa liikkujan edut. Luonnon virkistyskäyttö
on turvattava lainsäädännöllisesti, mutta myös maanomistajan
näkökulma on huomioitava mm. korvauskysymysten ja kieltotaulujen
laittamisoikeuden osalta. Maassamme voitaisiin harkita esim.
Norjan kaltaista korvauskäytäntöä, jonka perusteella maanomista-
ja saa periä tietyltä alueelta maksuja, jos hän on kunnostanut
sen erityisesti virkistyskäyttöä varten. Maanomistaja voisi
rakentaa mm. jäteposteitä, nuotiopaikkoja ja käymälöitä virkis-
tyskäyttäjää varten, jolloin maksun periminen olisi oikeutettua.
Tosin maksuttomaan jokamiehen oikeuteen tottuneissa kansalaisissa
muutos voisi herättää vastustusta, joten maksuja vastaan tulisi
saada hyvätasoisia palveluja.

Kieltotaulujen laittamisoikeuden turvaaminen lainsäädännöllä olisi aiheellista, sillä elinkeinon harjoittamisen kannalta kieltotaulut voivat olla tarpeellisia. Kieltotaulujen laittamista voitaisiin kontrolloida esim. samalla tavoin kuin Ruotsissa, jossa kieltotaulujen laittamiseen tarvitaan paikallisen rakennuslautakunnan lupa. Näin perusteettomien kieltotaulujen laittamista voitaisiin estää.

Jos maanomistajat saisivat lainmukaisen suojan kieltotaulujen laittamiseen, siirryttäisiin maassamme lähemmäs Keski- ja Etelä-Euroopan maiden linjaa. Liikkumista rajoitettaessa myös luonnon tuotteiden poiminta rajoittuisi, joten yleiskäyttäjien kannalta tilanne huononisi merkittävästi. Kieltotaulujen tulisi olla monikielisiä, jotta ulkomaalaisten turistien liikkuminen ei aiheuttaisi ongelmia. Kieltotaulujen noudattamista olisi vaikea valvoa, joten ristiriitatilanteet saattaisivat lisääntyä.

Jokamiehenoikeuden toimivuuden kehittäminen on tavoite, johon tulisi pyrkiä yhteisvoimin. Harvaan asutuilla alueilla jokamiehenoikeuden aiheuttamat ongelmat ovat varsin vähäisiä, joten kehittämisessä tulisi paneutua erityisesti taajamien ja kaupunkialueiden sekä niiden lähiseutujen toimivuuteen. Jo nyt tiheämmin asuttujen keskusten läheisyydessä on ulkoilureittien ja -alueiden tarve suuri. Ulkoilualueiden korkeatasoisten palvelujen ja reittien suunnitteluun tarvitaan eri alojen asiantuntijoiden yhteistyötä. Myös luonnossa liikkujien ja maanomistajien näkemykset ovat tärkeitä alueiden suunnittelussa, jotta kaikkien osapuolten edut otettaisiin huomioon. Ulkoilureittien ja -alueiden oheispalvelut, kuten ruokailu- ja majoitusmahdollisuudet, ovat merkittäviä vetovoimatekijöitä, joiden suunnittelussa yhteistyön merkitys korostuu.

Jokamiehenoikeuden käyttäminen matkailumarkkinoinnissa on arveluttavaa. Jokamiehenoikeus on maamme erityispiirteenä hyvä vetovoimatekijä, mutta uhka sen väärinkäytösten lisääntymisestä on huomioitava. Maamme matkailumarkkinoinnissa tulisikin korostaa jokamiehenoikeuden sijasta korkeatasoisia luontoliikuntapalveluja. Matkailijat osallistuvat mielellään huolellisesti suunnitelluille sekä hyvin järjestetyille luontomatkoille. Mitä erikoisemmasta luontoaktiviteetista on kyse, sitä houkuttelevampi se on kotimaisen matkailijan näkökulmasta. Sen sijaan ulkomaalaisille turisteille voivat olla elämyksiä yksinkertaisetkin asiat, kuten järven jäällä kävely ja avantouinti.

3 TUTKIMUKSEN MERKITYS

Jokamiehenoikeuden toimivuus ja muutostarve ovat ajankohtaisia kysymyksiä, joihin saatiin tässä tutkimuksessa maanomistajien nykyinen kanta. Jos jokamiehenoikeuteen tehdään tulevaisuudessa muutoksia, on tärkeää, että tiedetään sekä maanomistajien, ulkoilun asiantuntijoiden että ulkoilijoiden mielipiteet. Suomen Latu (1996) on selvittänyt ulkoilun asiantuntijoiden näkemyksiä jokamiehenoikeuksista, joten tämä tutkimus täydensi aihepiiriä maanomistajien osalta.

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista perehtyä tarkemmin luontomatkailuun liittyviin kysymyksiin. Maksuton jokamiehenoikeus luo hyvät edellytykset maamme luontomatkailuyrittäjille. Jokamiehenoikeuden merkitystä luontomatkailun kehittämisessä voitaisiin tutkia esim. erityyppisten luontomatkailukohteiden osalta.

Toinen ajankohtainen jatkotutkimuksen aihe olisi kaupunki- ja taajama-alueiden luontoliikuntapalvelujen kehittäminen. Tiheästi asutuilla alueilla käyttäjämäärät ovat suuria, joten luontoliikuntapalvelujen toimivuuden kehittämiseen tulisi kiinnittää erityisen suurta huomiota. Palvelujen suunnittelussa tulisi huomioida palvelujen korkeatasoisen laadun lisäksi niiden monipuolisuus ja hyvä saavutettavuus. Yhteistyönä tapahtuvan suunnittelun avulla lähiluontoliikuntapalvelujen toimivuutta ja oheispalvelujen laatua voitaisiin kehittää nykyistä paremmaksi. Lisäksi ympäristönsuojelullisten näkökohtien huomioiminen on tärkeää, jotta luontoa voitaisiin säästää liialta kulutukselta.

LÄHTEET

- Ahlström, I. (1983) Jokamiehen oikeus Pohjolassa. Maanomistaja, 39(4), 6-7.
- Borg, P. (1987) Ulkoilu ja luonnonharrastus - uusia mahdollisuuksia. Teoksessa Ulkoilu elämäntavaksi - Suomen Latu 50 vuotta. Helsinki. Painokaari Oy. 187-193.
- Collins, V. (1984) Recreation and the law. J. W. Arrowsmith Ltd. Bristol. E.& FN. Spon. London.
- Curry, N. (1994) Countryside recreation, access and land use planning. Cheltenham & Gloucester college of higher education. E.& FN. Spon. London.
- Haapanen, A. (1996) Miten ulkoilua voidaan kehittää luonnon-suojelualueilla. Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssiraportti. Helsinki. 26-27.
- Hallikainen, V. (1990) Luonnon virkistyskäytön perusteet. Ammattikasvatustieteiden tutkimuskeskus. VAPK-kustannus.
- Hallituksen esitys luonnonsuojelulainsäädännön uudistuksesta 10.5.1996
- Hautojärvi, S. (1996) Ulkoilun asema suomalaisessa liikuntapolitiikassa. Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssiraportti. 8-9.

Hollo, E. (1991) Ympäristöoikeus. Lakimiesliiton kustannus Oy.
Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Helsingin Sanomat 9.11.1996. Eduskunta hyväksyi läänikohtaiset
vieheluvat.

Helsingin Sanomat 7.2.1997. Ympäristöministeriö haluaa rajoit-
taa ajelua vesiskoottereilla.

Hynynen, T. (1990) Jokamiehen oikeuden tarkastelua sekä
maanomistajan että ns. jokamiehen kannalta. Tutkielma.
Lapin korkeakoulun oikeustieteiden osasto. Rovaniemi.

Jantunen T. (1996) Ulkoilun uudet haasteet. Teoksessa Ulkoilupo-
litiikka 2000 konferenssiraportti. 51-56.

Jäntti, N. (1981) Yleiskäyttöoikeudet ja maanomistus. Turun kaup-
pakorkeakoulun tutkielma.

Karjalainen, E. & Verhe, I. (1995) Ulkoilureitti. Opas ulkoilu-
reittien suunnittelijoille, rakentajille ja hoitajil-
le. Rakennusalan kustantajat. Suomen Latu ry. Helsinki.

Katila, P. (1987) Virkistysalueisiin kohdistuvat arvostukset.
Ympäristöministeriö. Ympäristön- ja luonnonsuojeluosas-
to. Sarja A/60. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Keskisuomalainen 1994. Jokamiehen oikeuden kauppaaminen kielle-
tään Ruotsissa.

Keskisuomalainen 1.2.1997. Valitukset lisääntyneet kelkkaurien
varsilla.

Keskisuomalainen 2.2.1997. Moottorikelkkailusta haetaan potkua Ääneseudun matkailulle.

Keskisuomalainen 20.2.1997. Kelkkareittien suunnittelu synnytti periaatekiistan.

Keskisuomalainen 24.2.1997. Kelkkailuvillitys leviää Väli-Suomeen.

Kinnunen A. (1996) Vuosi ministeriön työryhmässä oli tiukkaa vääntöä loppumetreille. Latu ja polku 5/96, 8-10.

Kukkonen, R. (1990) Jokamiehenoikeudet. Poliisiopiston tutkielma. Kontiolahden nimismiespiiri.

Laaksonen, K.(1980) Toisen maan yleiskäytöstä. Helsingin yliopiston yksityisoikeuden julkaisuja B 25. Helsinki.

Laaksonen K. (1996) Lausunto perustuslakivaliokunnalle luonnonsuojelulakiehdotuksesta 5.6.1996.

Latu ja polku (1996) Ulkoilulain muutoksella ei pidä kajota joka miehenoikeuksiin. Suomen Latu ry. 7/96,4.

Oittinen, A. (1995) Kestävän kehityksen liikunta turvaa lasten lasten lastemmekin liikunnan. Liikunta ja tiede 4/95, 16-22.

Ojanen, I. (1969) Jokamiehenoikeus ja maanomistajan oikeussuoja. Teoksessa Halila J., Heinonen O., Ojanen I., Kivivuori A. (toim.) Lakimies. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki. 67/1969, 432-455.

- Palokangas, R., Tarukannel V. & Nuuja I. (1993) Uusi ympäristön suojelun hallinto ja lainsäädäntö. 2.painos. Ympäristötieto Ky. Jyväskylä.
- Palojärvi M. (1996) Ulkoilijoita metsissä, metsäteillä, ladulla, poluilla, pelloilla, vesillä, rannoilla - ongelmia? Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssiraportti. Helsinki. 16-17.
- Paulsson, V. (1978) Allemansrätten. Naturvårdsverket rapport.
- Rikoslaki (1991) Säädstieto 8/1991. Hakman M. (toim.) Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Rontu, H. (1973) Ympäristön yleiskäyttöoikeudet ja niiden perusta. Lainsäädäntö 1. Oikeusministeriön lainsäädäntöosaston julkaisu. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Rontu, H. (1978) Jokamiehen oikeuksien kehitys. Suomen luonto 37(5), 234-236.
- Rontu, H. (1984) Jokamiehen ja maanomistajan oikeudet. Teoksessa Launis R., Reittu, A., Ronkainen M., Turunen P., Vuorivirta M.: Metsä huutaa. Porvoo. 125-139.
- Rosen, B. (1983) Miljö och miljövärd. LTs förlag AB. Centralt ryckeriet AB. Borås.
- Sievänen, T. (1996) Metsä ulkoilu-ympäristönä ja jokamiehen oikeudet. Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssiraportti. Helsinki. 13-14.

- Tarasti L. (1996) Ulkoilu valtion, maakuntien ja kuntien hallinnossa. Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssiraportti. Helsinki. 11-12.
- Tilastokeskus (1996) Maatilatilastollinen vuosikirja 1995. Maa- ja metsätalous 1995:5. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Tilastokeskus (1997) Maatilatalouden yritys- ja tulotilasto 1995. Maa- ja metsätalous 1997:1. Helsinki.
- Toivio-Kaasinen M. (1992) Euroopan yhdentymisen aiheuttamat muutokset ympäristölainsäädäntöön. Teoksessa Ekroos A. & Toivio-Kaasinen M. (toim.) Ympäristö ja laki. Ympäristölainsäädännön opas. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki. Tammer-Paino Oy. Tampere. 34-37.
- Tuunanen, P. (1990) Rantarakentaminen uhkaa lisääntyä. Metsälehti. 58(17), 5.
- Ulkoilulakikomitean mietintö. Komiteanmietintö 1967 B:11. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Valkonen, T. (1981) Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa. Oy Gaudeamus Ab. Helsinki.
- Virkistysaluekomitean mietintö. Komiteanmietintö 1973:143. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Vuolle, P. & Oittinen, A. (1994) Jokamiehen oikeus - perinteistä nykypäivää. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 92. Jyväskylä.

Vuolle, P. (1996) Ulkoilijan oikeudet ja velvollisuudet EU-Suomessa. Teoksessa Ulkoilupolitiikka 2000 konferenssi raportti. Helsinki. 40-42.

Westerlund S. (1991) EG:s miljöregler ur svenskt perspektiv. Katarina Tryck AB. Stockholm.

Ympäristöministeriö (1994) Jokamiehen oikeudet, vapaus ja vastuu kulkevat käsi kädessä. Multiprint Oy. Helsinki.

Ympäristövaliokunnan mietinnön vastalause 8/1996, 29.

LAIVOISA MAANOMISTAJA

Jyväskylän yliopiston liikunnan sosiaalitieteiden laitos kartoittaa yhteistyössä Suomen Ladun ja MTK:n kanssa suomalaisten käsityksiä jokamiehenoikeuksista.

Tämän kyselyn tavoitteena on selvittää maanomistajien käsityksiä nykyisistä jokamiehenoikeuksista sekä mielipiteitä niiden tulevaisuudesta. **Toivomme teidän vastaavan seuraavaan kyselyyn mahdollisimman huolellisesti tämän koulutustilaisuuden aikana ja palauttavan sen tilaisuuden viimeisenä päivänä järjestäjille.** Näin varmistatte sen, että saatte oman äänenne kuuluville myös omalta kannaltanne varmasti merkityksellisessä asiassa.

Kaikki tiedot tullaan käsittelemään täysin luottamuksellisesti.

YHTEISTYÖSTÄ KIITTÄEN,

Pauli Vuolle

professori

Johannes Ijäs

Jaostopäällikkö, MTK

Mari Miettinen

Liik.yo

I. Jokamiehen oikeuksien toimivuus

1. Ovatko jokamiehen oikeuksia koskevat käyttäytymissäännöt mielestänne riittävän selviä ?

1 Kyllä

2 Ei, miksi? _____

3 En osaa sanoa

2. Onko omistamillanne mailla väärinkäytetty jokamiehen oikeuksia (esim. vahingoitettu luontoa, metsää tai viljelyksiä)?

1 Kyllä, ketkä ja miten? _____

2 Ei

3 En osaa sanoa

II. Jokamiehen oikeuksien muuttaminen

1. Ovatko jokamiehen oikeudet mielestänne (vain yksi vaihtoehto)

1 säilytettävä nykylaajuudessaan, perustelut? _____

2 laajennettava, miten? _____

3 supistettava, miten? _____

2. Suomen EU:in liittymisen seurauksena koskevat jokamiehen oikeudet myös ulkomaalaisia. Millaisia ovat mielestänne päätöksen seuraukset?

Tulisiko ihmisillä mielestänne olla seuraaviin toimintoihin rajoittamaton oikeus, jollakin tavoin rajoitettu oikeus (tietyt reitit, alueet jne) vai tulisiko niiden tapahtua pelkästään maanomistajan luvalla?

(Ympyröikää yksi vaihtoehto kultakin riviltä)

	Rajoit- tamaton	Rajoi- tettu	Maanomista- jan luvalla
Kulkeminen jalan tai hiihtäen	1	2	3
Kulkeminen maastopyörällä	1	2	3
Liikkuminen moottorikelkalla	1	2	3
Ratsastus maastossa	1	2	3
Nuotiotulen teko-oikeus	1	2	3
Leiriytyminen teltassa	1	2	3
Leiriytyminen matkailuvaunussa	1	2	3
Marjastus ja sienestys	1	2	3
Varpujen ja kukkien keräily	1	2	3
Ryhmän (5-20 henk.) kulkeminen maastossa	1	2	3
Ryhmän leiriytyminen teltoissa	1	2	3
Liikuntatapahtuman (esim. vael- lusretken järjestäminen)	1	2	3

1. Tulisiko maanomistajalla mielestänne olla oikeus periä maksu joistakin yllä olevista toiminnoista? Mistä? _____

4. Arvionne siitä, voisivatko maanomistajat paikkakunnallanne hyödyntää taloudellisesti luontoliikuntamahdollisuuksia esim. opastus-, majoitus-, ruokailu- ja suoramyyntituotteita tarjoamalla?

1 Kyllä, mitä? _____

2 Ei

3 En osaa sanoa

1. Tulisiko maanomistajalla mielestänne olla oikeus rajata kieltotauluin alueitaan maastossa liikkujilta?

1 Kyllä, perustelut? _____

2 Ei, perustelut? _____

3 En osaa sanoa

2. **Erityisten luonnontyyppien ja -muodostumien suojeleminen yksityisalueilla**

1. Onko omistamillanne alueilla erityisiä luonnontyyppejä tai -muodostumia (esim. lähteitä, hiidenkirnuja)?

1 Kyllä

2 Ei

3 En osaa sanoa

2. Tulisiko maanomistajalla mielestänne olla korvaukseton velvollisuus suojella alueillaan olevia erityisiä luonnontyyppejä ja -muodostumia?

1 Kyllä

2 Ei

3 En osaa sanoa

3. Tulisiko maanomistajan mielestänne saada korvaus laajempien kokonaisuuksien (esim, merenrantaniityt, ojittamattomat letot) suojelusta?

1 Kyllä

2 Ei

3 En osaa sanoa

3. **Luonto liikkumisympäristönä**

1. Ovatko omistamanne alueet mielestänne soveltuvia virkistyskäyttöön ja luontoliikuntaan?

1 Kyllä

2 Ei

3 En osaa sanoa

On esitetty näkemys, jonka mukaan maanomistajalla tulisi olla metsien talouskäytön ja -hoidon lisäksi vastuu myös vaihtelevan ja monimuotoisen ulkoiluympäristön tarjoamisesta. Mitä mieltä olette tästä?

1 Samaa mieltä, perustelut? _____

2 Eri mieltä, perustelut? _____

3 En osaa sanoa

4. Luontomatkailu

Olisitteko valmis hyväksymään luonto- tai retkeilyreittien sijoittamisen omistamillenne alueille ja millä ehdoilla?

1 Kyllä, perustelut? _____

2 Ei, perustelut? _____

3 En osaa sanoa

Uskotteko ulkomaisten turistien kasvavan määrän muodostuvan uhkaksi Suomen luonnolle?

1 Kyllä, perustelut? _____

2 Ei, perustelut? _____

3 En osaa sanoa

Liite 2

TAULUKKO 14. Vastaaajien sukupuoli (n=165).

SUKUPUOLI	%	n
Mies	93	154
Nainen	7	11

Liite 3

TAULUKKO 15. Vastaaajien ikärakenne (n=167).

IKÄ	%	n
20-29	5	9
30-39	20	33
40-49	36	60
50-59	31	51
60-69	7	13
70-79	1	1

Liite 4

TAULUKKO 16. Vastaaajien ammattirakenne (n=176).

AMMATTI	%	n
Maanviljelijä	94	166
Jokin muu	6	10

Liite 5

TAULUKKO 17. Vastaajien erikoistumisala (n=173).

ERIKOISTUMISALA	%	n
Karjatalous	69	119
Metsätalous	41	71
Viljely	38	65
Maatilamatkailu	5	9
Jokin muu	8	13

Liite 6

TAULUKKO 18. Vastaaajien liikuntaharrastukset (n=190).

LIIKUNTAHARRASTUS	%	n
Ulkoilu ja kuntoilu	56	100
Hyötyliikunta	33	60
Palloilu	6	12
Voimistelu	4	8
Jokin muu	5	10

Liite 7

TAULUKKO 19. Vastaajien omistamilla alueilla sijaitsevien erityisten luonnontyyppien määrä (n=168).

ERITYISIÄ LUONNONTYYPPEJÄ	%	n
Kyllä	34	57
Ei	63	105
Ei osaa sanoa	3	6

Liite 8

TAULUKKO 20. Mielenpitoet siitä, ovatko maanomistajat velvollisia suojelemaan alueellaan sijaitsevia erityisiä luonnontyyppisiä ilman korvausta (n=169).

SUOJELUVELVOLLISUUS	%	n
Kyllä	11	19
Ei	86	145
Ei osaa sanoa	3	5

TAULUKKO 21. Mielenpiteet siitä, tulisiko maanomistajien saada korvaus laajempien erityiskohteiden suojelusta (n=169).

KORVAUS LAAJEMPIEN KOHTEIDEN SUOJELUSTA	%	n
Kyllä	98	166
Ei	1	2
Ei osaa sanoa	1	1

Liite 10

TAULUKKO 22. Vastajien omistamien alueiden soveltuvuus virkistyskäyttöön ja luontoliikuntaan (n=169).

ALUEEN SOVELTUVUUS VIRKISTYSTARKOITUKSIIN	%	n
Kyllä	75	127
Ei	18	30
Ei osaa sanoa	7	12

Liite 11

TAULUKKO 23. Mielipiteet siitä, voisiko vastaajien paikkakunnilla hyödyntää taloudellisesti luontoliikuntamahdollisuuksia (n=169).

LUONTOLIIKUNNAN TALOUDELLINEN HYÖDYNTÄMINEN	%	n
Kyllä	81	137
Ei	7	12
Ei osaa sanoa	12	20

Liite 12

TAULUKKO 24. Mielipiteet siitä, onko maanomistajilla vastuu vaihtelevan ja monipuolisen ulkoiluympäristön tarjoamisesta (n=168).

VASTUU ULKOILUYMPÄRISTÖN LAADUSTA	%	n
Kyllä	16	27
Ei	77	130
Ei osaa sanoa	7	11

TAULUKKO 25. Mielenpitoet siitä, voisivatko vastaajat hyväksyä luonto- tai retkeilyreitien sijoittamista alueilleen (n=170).

LUONTO-/RETKEILYREITIN SIOITTAMINEN		
MAHDOLLISTA	%	n
Kyllä	79	134
Ei	17	29
Ei osaa sanoa	4	8
